

1848—49. TÖRTÉNELMI LAPOK.

Egyúttal a Kolozsvártt létesített 1848—49. orsz. ereklye-múzeum, Abony városi, alsó-fejérmegyei, bácsmegyei, Baja városi, belső-szolnokmegyei, brassói, budapesti, csongrádmegyei, fehérmegyei, gömörmegyei, hontmegyei, kolozsvári, maros-vásárhelyi, szabolcsmegyei, szentesi, tolnamegyei, tordai, torontálmegyei, török-becsei, vasmegyei honvéd-egyletnek, valamint a kolozsvári márczius 15-iki állandó bizottság, a Kossuth-bizottság és Vasvári-kör hivatalos közlönye.

SZERKESZTŐ-BIZOTTSÁG:

Inczédy Sámuel nyug. ezredes-elnök, Szigethy Miklós ezredes, Végh Bertalan ezredes-alelnökök, Esterházy Miguel gr., Finály Henrik dr., Gáman Zsigmond, Gyarmathy Miklós, Huszár Sándor br., Kóváry László, Martin Lajos dr., Sárkány Ferencz, Szabó Sámuel és Szász Gerő.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

KUSZKÓ ISTVÁN,

az ereklye-múzeum öre.

Talpra magyar!

(Kolozsváriak előfizethetnek s hirdetések is adhatnak fel a kihordónál vagy pedig Böckel Károly főtéri s a Közművelődés-nyomda beltorda-útczai üzletében.)

Szerkesztőség és kiadóhivatal, hová a lapot illető minden küldemény intézendő: Kolozsvártt, Széchenyi-tér 27. sz. Orsz. Tört. Ereklye-Múzeum helyiségében.

Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

Ára negyedévre 1 frt. — Külföldre 1 frt 25 kr.

A lap az első számtól megrendelhető. Díszes borítékba kötve az I. évf. ára 4 frt 80 kr.

TARTALOM:

	Oldal
Az 1848-iki márczius Apotheozisa. Dr. Éder Józseftől	41
Ujabb adatok Vasvári Pál halálához. (Vége köv.) Hegyesi Mártontól.	41—42—43
Okmánytár:	
Szabadság-level. Kiállította Kazinczi táborában Péterffy alezredes Zsibón. — Táncrend az 1848. évi pesti törvényhallgatók táncvigmában.	43—44
A „Nemzeti dal“ és hatása.	44—46
Nemzeti dal. Petőfi Sándor kézírata	43
Márczius 15-ének a nemzétiségek miért nem örvendenek, s miért nincs e nap rájuk varázshatással? . . . Irta Sz. Bakk Endre.	46—47
Zászló-csere. Degré Alajostól.	47
Aforizma. Dr. Dengi Jánostól	47
Valami Petőfiről. Harmath Lujzától.	48
Emelt fővel. . . ! Hentaller Lajostól.	48
1848—49-es honvédek! Imreh Sándortól.	48
1848. márcz 15-ike Budapestén. Kalmár Antaltól.	48—49
A magyar szabadság. Kádár Józseftől.	49
Abból még nagy ember lesz. (Visszaemlékezés Klapkára.) — Meddig éljen? — Hol vannak a kétfejú-sasok? Koós Ferencztől	49
Kossuth — „Plymouth, Rock“ nál — az amerikai szabadság bölcsőjénél. Kovács Jánostól.	50—51—52
(Kép.) Székely József tüzér-hadnagy.	51
Sajtószabadságunk. Dr. Márki Sándortól.	52
Egy kis nyúlsvivő 1848-ból. Id. Mezösy László zempléni z.-aljbeli századostól.	52—53
Székely József tüzér-hadnagy, a VI-ik lovasüteg parancsnoka. (Arczképpel.) — ó.	53
Ó! Törökfalvi Pap Zsigmondtól.	53
Az 1848—49. évi hadszervezés. Sajó Aladártól.	53—54

Honvéd-egyletek köréből:

A budai szobor-leleplezés és a honv. segélyezési ügye. Sz. S.	54—55
A Dekker testvérek. Szabó Sámuel volt tüzér főhd.-tól.	55—56—57
Az öreg honvéd. Szász Geróttól.	57
Emlékezet márczius 15-re. Székely József mérnökötől	57—58—59
Petőfi és a szabadság. Sebestyén Józseftől.	59
Emlékezés nagy napok eseményeire. Tokaji Irmától	59
Az Óceán halottjáról. Irta: Dr. Vajda Emil	59—61—61
A szabadságharc költszetéből. Várkonyi Endrétől.	61
Egy magyarországi halász levele emigráns-öcscséhez a forradalom után. Veress Endrétől.	61—62
Rafi bácsi. — Emlékezés Andrássy Pál Rafaelre. — (Arczképpel.) K. Weress Sándortól.	62—63

Irodalom:

Egy honvéd albuma. — A magyar emigránsok Törökországban. — A „Petőfi-múzeum“.	63
Halálozások:	
Beretvás Farkas.	63

Különfélék:

Hogy szökött meg néhány honvéd Olaszországból? — Tanulók, mint a honvédek visszaemlékezéseinek följegyzői. — Egy adoma Jellasi bevonulása idejéből. — A szabadságharc befolyása a magyar zurnalisztika fejlődésére.	63—64
Olaszországban készült allegorikus kép a magyar szabadságharcról.	64
Kérdések és feleletek	64
Szerk. üzenetek:	
Br. a. Budapest. — Fornét Kornél Vác. — Pawlowszky Bodog Vidor.	64

Több munkatársnak a közleménye márcz. 5-én tul érkezett be s kimaradt, mert 6-án már 24 oldal helyett, 32 oldal kézirat volt szedve. Ezek közül azokat, a melyek nincsenek a márcz. 15. ünnepel kapcsolatban közelebbi számunkban közölni fogjuk, az ünnepi dolgozat pedig eltettük jövő márcz. 15-re.

Lapunk mai számából teendő ntánrendeléseket kérjük márcz. 16-án feladni. Petőfi „Nemzeti dal“ kéziratával, vagy a m. é. márczius 15. számunkban megjelent legelső kiadás eredeti betűivel történt lenyomatnak példányából 100 darabonkint 2 frttal, míg a képiet tart, küld a kiadóhivatal. Iskolai növendékek ezzel is növelhetik a létesítendő alapót, értékesítve példányonkint e nyomtatványokat 5 frtért.

Mind a lapra, mind a külön lenyomatokra a tanulók gyűjtő ívet készíthetnek, s ismerőseik körében egy pár százat a márcz. 15. ünnepi napon eladhatnak.

A nyári Vasvári kirándulásra előleges tájékoztató. Szabadságharci honvédek, hivatalnokok, tanárok, tanulók, touristák, sportemberek, szóval minden rangu és rendü hazafiak az ország különböző részeiből, még a legszélsőbb pontokról is annyian kérdezősködtek ez ideig, a f. év nyarán megtartandó *Vasvári-kirándulás* iránt, hogy szükségesnek tartjuk ez ünnepi számban, a mikor az ország minden pontján, még a legelszigeteltebb részeken ünneplő hazafiakkal is érintkezünk, némi előzetes tájékoztatót adni.

A Vasvári-kirándulás, a szabadsághős eleste évfordulója körül, július második vasárnapján lesz, a vadregényes és páratlan szépségü gyalui havasok ölébe. A kirándulás részleteit a Vasvári-kör fogja megállapítani, az ünnepély műsora a kör szabályzataiban („Történelmi Lapok“ m. évfolyam 158. l.) meg van; a havas érdekességei megszemlélését és a kirándulás tájékoztató és szórakoztató részleteit a kör ama tagjai fogják kidolgozni, a kik azon a vidéken laknak. A hivatalos kirándulás egy nappali időre fog terjedni Bánffy-Hunyad vasút-állomástól indulva és oda vissza térve. A vonatokkal fognak érkezni a kirándulók:

B.-Hunyadra—Pest-felől:

508. sz. személyvonat	5 óra 32 perczkor	reggel.
502. sz. gyorsvonat	4 „ 50 „	„

B.-Hunyadra—Kolozsvár-felől:

503. sz. gyorsvonat	6 óra 39 perczkor	reggel.
---------------------	-------------------	---------

Este a vissza indulás.

B.-Hunyadról—Pest-felé:

507. sz. személyvonat	7 óra 53 perczkor	este.
501. sz. gyorsvonat	12 „ 7 „	éjjel.

B.-Hunyadról—Kolozsvár-felé:

506. sz. személyvonat	7 óra 18 perczkor	este.
504. sz. gyorsvonat	9 „ 39 „	{ éjjel.
578. sz. vegyesvonat	3 „ 51 „	{ éjjel.

Ebben a rendben különben egy kis változás is történhetik a nyári menetrenddel, sőt valószínű, hogy Kolozsvárról is, Nagy-Várad felől is külön vonatok fogják oda, vissza szállítani a kirándulókat. Ezeket és egyéb kirándulási részleteket egyesek és testületek tájékoztatására, még mielőtt a tanintézetek szünideje bekövetkeznék, vagy mielőtt az általános kirándulási időszak beállna, közzé fogják tenni. B.-Hunyadtól 29 kilométer távolságra van a Vasvári eleste helye. (Innen két kilométerre gyönyörű út vezet a Funtinellre.) A 29 kilométer útnak fele Kelezelig kerékpárral is járható, másik fele szekérral járható erdei út, mely 3 1/2 óra alatt könnyen megtehető. A Vasvári hely közelében, az inenső részen hotel (hol tavaly is kitünő társas-ebéd volt), s nagy gőzfűrészt-telep villany világítással van a havas közepében.

Vasvári csontjai. Szeltében beszéltek, hogy Vasváriának a csontjait Fodor Péter mariseli pap a csatateréről összeszedette, évekig ágya alatt tartotta és később elküldte a brassói múzeumba. Erre vonatkozólag a Vasvári kör Koós Ferencs kir. tanácsostól azt a felvilágosítást nyerte, hogy a csontok nincsenek Brassóban. Szerinte ez a hír hasonló ahhoz, melyet a tordai sikon agyonszurt Mihály vajdáról költöttek, azt állítva, hogy ennek csontjai a m.-vásárhelyi Teleki könyvtárba vannak el-

1848—49. TÖRTÉNELMI LAPOK.

Hirdetések a kiadóhivatalban vétetnek fel.

Felolvasó szerkesztő:
KUSZKÓ ISTVÁN,
az ereklye-múzeum őre.

A lap szellemi és anyagi részét illető közlemények az ereklye-múzeum őre címére küldendők.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Kolozsvár, Széchenyi-tér 27. sz.Előfizetési árfajk:
1/4 évre 1 frt, 1/2 évre 2 frt, egy évre 4 frt.

Kéziratok nem adatkak vissza.

Az 1848-iki márczius Apotheozisa.

Üdv neked szabadság tavasza, verőfényes szép márczius! Hadd szálljon hozzád lelkem még egyszer éltem alkonyán, s merengjek el szent emlékeiden. . . Ilyen tavasz lehetett az, melyről a költő álmódott, midőn felsóhajtott:

De néked élned kell óh hon,
S miként örök tavasz virulnod,
Mert érzem omladékodon
Reszketve fognék szétomolni
Hazám, hazám!!

Nem frázis, nem szóvirág az, hanem való, midőn állítjuk, hogy volt valami a levegőben, mi 1848. tavaszán keblünket eltölté, mi lelkesített, mi édes mámorban ringatott. Igen volt; onnét áramlott az át az Alpeseken, s betöltve hegyet és völgyet, és ismeretlen érzelmeket keltve a vén Európa népeiben, hozzánk is elhatott. A te szelmed volt az márczius! Szelid szellem voltál. Békét, szabadságot, testvériséget hirdettél a világnak, s mi, lenyűgözött népek, mohón szívtuk be az eddig ismeretlen tanokat, és béke és boldogság szállott be hozzánk és szíveinkbe. Kárpátoktól Adriáig öröm, megelégedés s egy szép jövő reménye tölte el minden élt, lelkünk úszott a kéjben s mint a ki álmában lidércnyomástól szabadult, föllélegzettünk s majd hihetetlennek tetszett előttünk ennyi boldogság. . .

Volt valami a levegőben, mit szegény úgy, mint gazdag, ifju úgy, mint öreg, magunkba szívtunk, a mi egyetértést öntött szíveinkbe s nagy tettekre lelkesített. Mert hallunk és olvasunk mi ma is remek szónoklatokat, lelkesítő felhívásokat, föl is buzdulunk, a míg halljuk, de aztán elalszik a tűz és szívünk hidegen marad. Nem így volt ez a te korodban 48-as márczius! Elbűvölve voltunk általad, s egy szó elég volt, hogy extazisba ejtsen bennünket. . . Ime, a „fél-istenek“ tábora is te belőled fejlődött ki.

A féltékeny szabadságszeretetet nem bízván az idegen katonaságban, polgárok- és tanuló-ifjakból szervezett még márcziusban a közbiztonság fenntartására öröket. S mi csoportokban teljesítettünk egyenruha nélkül, primitív fegyverekkel országszerte éjjeli őrseget, s a te csodás szelmed okozta-e, vagy a mi hűségünk, de annyi bizonyos, hogy az országban mindenütt oly rend

és nyugalom honolt, hogy még apróbb kihágások sem fordultak elő. Végig barangolhatta ez időben a vándor a Bakony rengetegét s az alföld végételen síkságait legkisebb bántódás nélkül. Még a haramia szívét is meglágyította a te bűvös szelmed, óh márczius! És az ifjak, kik néma csöndben, mint örök járták végig az útcákat, nemsokára ágyúk bömbölése közt, mint honvédek, rohantak előre.

Hogy aztán mindazt, a mit alkottál, az észak-nyugati vihar, mely ránk zúdult, s a te szelid szellemedet elűzte tőlünk, romba döntötte, nem a te vétked dicső márczius! Azért áldottunk mi tégedet, és a rabszolgaság legsötétebb korszakában is, ott rejtőzött emléked szíveinkben, s a te biztató sùgallatodnak köszönhetjük, hogy kitarva, most oltárt emelhetünk neked; s midőn mi öregek, kik láttunk, mint fényes üstökös, megjeleni közöttünk, s láttuk dicső műveidet, leborulunk előtted: felhívjuk az ifju nemzedéket is, hogy ünnepet szenteljen nevednek, s míg magyar lesz, el ne feledjen soha.

Még egyszer üdv neked hazánk újjáteremtője, szabadságunk ideálja, 48-as márczius!
Székesfehérvár, 1893. márczius 1.

Dr. Éder József.

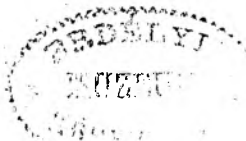
Ujabb adatok Vasvári Pál halálához.*)

Az „1848—49. Történelmi Lapok“ múlt évi 14-ik számában tettem közé a mariseli csata napjára vonatkozó cikkemet, a rendelkezésemre állott nagyszámú adatokkal azt igyekezvén abban meggyőzően bebizonyítani, hogy azon nap, a Vasvári gyászos legyilkoltatásának napja, nem július 13-án, hanem július 6-án volt.

A „Vasvári-Kör“ azzal volt kegyes, érdemen felül, megjutalmazni jóakaratsugalta cikkemet, hogy a m. é. sept. 15-én tartott ülésén a kör tiszteletbeli tagjául választott. Én ezen kitüntetést köszönettel elfogadtam ugyan, de azt már akkor nem a múltban való írói működésem elismeréséül, hanem a jövőt illetőleg kötelezvényül tekintettem arra nézve, hogy csekély erőm egész teljével igyekezzem szolgálni azon nemes czélokot, melyeket megvalósítás végett a Mélyen Tisztelt Kör zászlajára fölírt.

Ezen kötelezettségemnek akarok jelen cikkemmel eleget tenni, reflectálni akarván ebben első sorban azon cikkekre, melyek Vasvári Pálra vonatkozólag cikkem meg-

*) Szerző felolvasása a „Vasvári-Kör“ 1893. márcz. 15. ünnepi gyűlésén.

jelente óta ezen lapok hasábjain közöltettek, másod-sorban ismertetni azon adatokat, a melyekre nagyérdemű adatgyűjtőnk, id. Szinnyi József e lapok m. é. 15-ik számában fölhívta mindnyájunk figyelmét, és végül bemutatni azon új adatokat, melyeket jól átértett kötelességből kifolyólag magam igyekeztem és voltam szerencsés a „Vasvári-kör“ részére megszerezni.

Veress Endre tisztelt collegámnak, kit (miután ő e lapoknak nagy szorgalmú munkatársa) szabad legyen így szólítanom meg. mindjárt a következő, 15-ik számban megjelent, széles ösmereteken alapuló cikkére csupán annyit vagyok bátor megjegyezni, hogy a mariseli csatát nem én neveztem így el, hanem elnevezték így már akkor az abban részt vett s megmenekült honvédek. (Lásd Pivány honvéd-főhadnagynak cikkemben hivatolt közleményét.) Egyébiránt szíves örömmel constatálom, hogy Veress Endre is csatlakozott a cikk alaptárgyát képező azon véleményemhez, hogy a Vasvári halálának napja július 6-ika. Ugyanazon számban Lövei Klára, a Teleki Blanka benső barátinője is, kinek Vasvárra vonatkozólag a „Hazánk“-ban két érdekes cikklet köszönhetünk, kijelenti, hogy ő ezen napúl csakis július 6-ikát hallotta említetteti. Ezekkel szemben Pethő Károly, Vasvári által állítólólag júl. 9-én kinevezett hadnagy, ugyan ezen számban azt állítja, hogy csak július 8-án mentek tel Győr-Monostorra, s leírásából kitetszőleg csak júl. 11-én lett volna az ütközet. Az ő leírása azonban igen zavaros, s arról, a ki Bulyovszky százados nevét Boljatszkynek írja, saját kapitányát is János helyett Antalnak nevezi, s a ki azt állítja, hogy a mariseli táborba Szépszegi is feljött, a mi egyáltalán nem áll, föltételezni sem lehet, hogy ilyen pontosan emlékezzék a dátumokra — 43 év után.

A 16-ik számban Horváth József gyógyszerész is azt állítja, hogy a Vasvári elesének napja július 13-ika. Azonban ő ekkor 15 éves gyermek volt s maga is kijelenti, hogy a napok megjelölésénél nagyon kicsi különbséggel tévedhetett, így tehát az ő állítása a hivatalos adatokkal szemben bizonyítéknak nem fogadható el.

Lövei Klárának a 19—20-ik számban közlött érdekes visszaemlékezéseire vonatkozólag megjegyzem, hogy a Vasvári által kiadott „Történelmi névtár“ első füzeté, a mely azonban csak 112 lapra terjed s melynek címképe a Csák Máté arczképe, könyvtáromban meg van, mint azt Kuskó barátomnak, midőn látogatásával az ősszel szerencsétlétett, fel is mutattam.

Kárniol Samunak a f. évi 2-ik számban közlött előadása, hogy augustusban mentek volna fel Mariselre, hogy azon csatában Vasvári lett volna a főparancsnok, hogy azon helyen, hol Vasvári elesett, csatázás nem is volt s egy lövés sem hallatszott s hogy a Buzgó századából senki sem esett el, a köztudomású tényekkel határozott ellentétben álló mese, melyre kár volt a nyomdapestéket is pazarolni.

Áttérve az id. Szinnyi által figyelmünkbe ajánlott adatokra, mindenek előtt azt kell megjegyeznem, hogy 1867-ben a „Hazánk s a Külföld“ hasábjain a Vasvárra vonatkozó cikkek közlését Hory Béla tisztelt barátomnak boldogult atyja: Hory Farkas kezdeményezte, ő közölvén annak azon évi 40-ik számában Horváth s Kővári azon állításuk czáfolatául, mintha Vasvárit Teleki Blanka eltemettette volna, egy rövid cikket, melyben azt mutatta ki, hogy Vasvári hamvai a mariseli mezőn porladoznak. Ezen cikke alatt a szerkesztő, Szokoly Viktor azt a megjegyzést tette, hogy nekie meg ott utaztában azt regélték, hogy Vasvári a Biharhegyen lenne eltemetve.

A 44-ik számban Pilhoffer István, a 49-ik tartalék honvédzászlóalj hadnagya egy Debreczenből azon évi okt. 22-ikéről kelt levelében megerősíti a Hory Farkas állításait. Ezenkívül azonban még má s igen érdekes dolgokról is ír Pilhoffer, azt írván, hogy Vasvári 1848. (természetesen ez sajtóhiba 1849. helyett) júl. 6 án d. u. 5—6 óra között esett el, mintegy 120—130, részint saját csapatjabeli, nagyobb részint pedig a 49-ik honvédzászlóalj 2-ik századából való bajnokokkal együtt a Szamos jobb partján levő s a Mariselhez vezető hegyi út-szorosban. Ő elesének is szemtanúja volt, s maga is megsebesült. Aztán a Rákóczi-csapatból s a nevezett századból alakult Buzgó őrnagy alatt a 49-ik tartalékzászlóalj, s ez a dráma végéig az idő nagyobb részét B.-Hunyadon tölté. Hivatkozik Buzgóra, ki akkor Brassó vagy N.-Szeben mellett s Tóth Béla hadnagyra, ki Fehérbényen vagy Tolnában lakott.

A 49-ik számban Oroszhegyi Józsa azt meséli, hogy nekie e vidéken laktában úgy adták elő a dolgot, miszerint az oláh parancsnok R. major (?) párbajra hívta Vasvárit, ez azt elfogadta, s meg is sebesítette az őrnagyot, ennek dühös káromkodására, ennek még dühösebb környezete által aztán Vasvári lemészároltatott. Az őrnagy az 50-es évek végén Topánfalván lakott. S Vasvári, mint nekie mondták, a Gaina-bércz tetején van eltemetve.

Erre és a 40-ik számban közlött szerkesztői *)-ra válaszol aztán ugyanezen lap 1868. évi 6-ik számában Hory Farkas, képtelenségnek jelezvén azon feltevést, mintha Vasvári akár a Biharon, akár a Gainán lenne eltemetve, mert a csata a Funtinelen volt, mint azt egy Thodorutz János bökkényi lelkész által az 1867. évi október 22-én kelt bizonyítványával, melyet alább külön méltatunk, igazolja, már pedig onnan a Bihar és Gaina másfél napi járásnyira van s ki szállította volna oda a Vasvári holttestét? A párbajról való beszéd pedig a comicummal határos. Az ütközet után ugyan egy hét múlva Dán Tógyer elbeszélése szerint egy pár kalotai oláht felküldtek a Vasvári holttestéért, de ezeket ott letartóztatták. Ilovaikat elrabolták, úgy hogy csak későn szabadulhattak ki. De ha akarták volna sem adhatták volna ki a holt testet, mert már harmad-negyed napra a június végéni meleg miatt, (ezt kérem jól megjegyezni,) a megmeztelenített hullák eléltelenedve, feketedve ismerhetlenek valának. A Vasvári tetemei tehát ott porladtak el a Funtinel földszinén.

Thodorutz említett bizonyítványában, melyet a Veress Endre cikkéből kitűnőleg az „Ellenzék“ múlt évi 173-ik számában reproducált, mint azon helyek nem távoli szomszédja, lelkiismeretesén, az akkori körülmények között hitelesen a következőket állítja: A csata a La Fontanele nevű helyen június 27-én volt, reggel 9 órakor kezdődött, a 3500 főnyi magyarság 2000 lépésnyire hátrál a Valuul-Kriscoanilor nevű helyig, itt borzasztó csata fejlik ki egy szoros omladékon, a románok elfoglalnak egy 6 fontos érczagyút 4 lóval, annak visszaszerzésére Vasvári csapatjaival visszafordul, s éppen a Válun alól 150 lépésnyire egy albaki romántól keresztül löve elesik, s úgy ő, mint a 600 magyar ott porlott el temetetlenül. Júl. 19-én ugyan egy úri nő jelent meg Thodorutznál, sok pénzt ígért a Vasvári hullájának lehozataláért, de nem mert senki felmenni a havasra.

Thodorutznak ezen 18 év múlva kiállított bizonyítványával sem tekinthetjük a Vasvári halála napját illetőleg megczáfoltnak a hivatalos adatokat, mert eltekintve a magyarok számára vonatkozó nagytársától, ő

mint nem is szemtanú, bármily lelkiismeretesen igyekezett is kiállítani bizonyítványát, igen könnyen tévedhetett annyi idő múlva a dátumban. Ebben a dologban egyébiránt az bír főérdekeséggel, hogy maga Hóry Farkas is hitt ezen bizonyítványban s mint cikkéből kiténik, maga is azt mondta, hogy *június véjén* történtek ezek, a mire fentebb fel is hívtam a figyelmet. Ebből tehát megczáfolhatlanul következik, hogy maga Hóry Farkas sem tudta biztosan az ütközet napját, és így az ő jegyzeteire alapított azon vélelem, hogy az ütközet július 13-án lett volna (1848—49. *Történelmi Lapok* 1892, 13. sz.) önmagától öszszedől. Azon reménnyel kecsegtetem tehát magamat, hogy ezek után Hory Béla tisztelt barátom is csatlakozik az én véleményemhez.

A „*Hazánk s a Külföld*“ 1868. évi 22. és 23-ik számaiban egy P. L. chiffre alatti író közöl egy cikket, melyet az „*Egyetértés*“ múlt évi augusztus 6-iki tárczájában újra közlött, Vasvári 1848-i életéről, megemlékezik eleste körülményeiről is, azt adván elő Göböl orvos elbeszélése után, hogy Vasvári harcizva esett el, karddal kezében, előbb levágták jobb kezét s akkor a kardot balkezébe vette. A napról azonban ezen cikk nem esz említést. Még egy cikket közölt a „*Hazánk s a Külföld*“ ide vonatkozólag az 1869. évi 27-ik számában Péterffy Domokostól. Ezen cikkben Péterffy a résztvevőktől és a szemtanúktól az 1868. évi szeptemberben a helyszínen nyert leghitelesebb adatok alapján leírja a fontanelei csatát, előbb érintvén röviden Vasvári előbbi működését is. A cikk, melyhez a belesi híd s a magurai csatatér rajza is mellékelve van, terjedelmes, s eléggé hű rajza a gyászos eredményű ütközetnek. Abban ugyan téved, mintha a magyaroknak 4 ágyújuk lett volna, s mintha azokat, kiket Teleki Blanka a Vasvári holt testéért felküldött, a móczok legyilkolták volna, valamint abban is, mintha az oláhok vezére Dragutiu major lett volna, mert, mint tudjuk ez Corchesiu volt. Azonban ezektől eltekintve, ismétlem, a leírás elég hű, s ebben is *július 6-ika* van az ütközet napjául határozottan megjelölve, s az is felüntetve, hogy Vasvári csakugyan eltemetetlenül porlott el.

A „*Magyarország és a Nagyvilág*“ 1868. évi 19-ik számában pedig Eösi Gajdich Iván közöl egy cikket Vasvárinak a Zrinyi-csapat parancsnokának hős haláláról.

Gajdich a vezénylő Buzgónak volt hadsegéde, s így részt vett személyesen a mariseli ütközetben. Sajátságos tehát, hogy még is Zrinyi-csapatnak nevezi a Rákóczi-csapatot. Szerinte egy dandárt vezetett a mariseli havasokra Buzgó 4 ágyúval, de a dandár alkatrészei közül csak a 49-ik honvédszászlóalj két századát, két székely századot, a német legió vadászait és az általa Zrinyi-csapatnak nevezett Rákóczi-csapatot említi föl. Szerinte egy tavaszutói péntek hajnalon indult el a dandár a havasokra s az nap a Hév-Szamos medre felett a Mariseli irányában fekvő hegygerinczig hatolt. Másnap, tehát szombaton, a Hév-Szamoson túl táborzó oláhokat megtámadták, azokat a hegy tulsó oltalára átűzték s Mariselt vagy Maruczelt megszállták. Ide s ez nap délelőttre kellett volna Kolozsvár felől megérkeznie Keménynek, de nein érkezett meg, valamint az élelmi készlet sem, melynek fedezetére a német legiót hagyták volt egy honvéd századdal. Eléjük küldtek 2 századot, ezeket az erdőben lövések fogadták, de segítségükre ment három század honvéd s két ágyú, ez eldönté a nap sorsát, az oláhok az erdőbe menekültek, halottaikat hátra hagyva. De ekkor megtudták azt is, hogy a német legió százada is eltűnt s B.-Hunyad felé volt kénytelen elhúzódni az élelmi készlettel. E közben beállt az alkony s az oláhok

fellobbanó tábornözeiből következtetve, látták, hogy körül vannak véve. Ezen éjjel tehát hadi tanácsot tartott Buzgó, hol ő az élelmi szerek hiánya s Keménynek meg nem érkezése folytán azt tanácsolá, hogy Kolozsvár felé vonuljanak el. a merre biztos a visszavonulás. Javaslátát már elfogadták, midön Vasvári egy lelkes szónoklatban azt az ellenjavaslatot tevő, hogy Bánfl-Hunyad felé vonuljanak, így meg mérközhetnek az ellenséggel. „Inkább kész áldozatul hozni életét — a kétes kimenettelű ugyan, de dicsőséges harcizban, mint a havasi móczok ezrei szemé láttára szégyenpirral bevallani, hogy a magyar honvédsereg velök megmérközni gyáva. Készebb föllogni az ellenség golyózáporát saját személyében egy maga, mintsem beszennyezze a zászlót, melyet a két testvérháza tisztelt hőseinek védszárnyai alatt a dicsőség jelképében a hon szabadságáért lobogtatni esküt tön.“

(Vége köv.)

Hegyesi Márton.

Okmánytár.

766. sz.

Kazinczi-hadtest.

Főhadiszállás, aug. 23-ka 1849.

Zsibón.

Szabadság-levél.

Mely mellett 49-dik honvéd-tartalék-zászlóalj 4-dik századabeli százados Baranyi Bódog úr, őrmesterek Bánk György és Keresztes Sándor egy hónapi szabadsággal. A százados Biharmegye Margita városába, a két őrmesterek pedig Szilágy-Somlyóra elbocsátatnak. Kik is mint igaz járatbeliek az útközben eső hatóságok által szabadon bocsáttassanak.

Kelt Zsibón, augusztus 23-án 1849.

Péterffy alezredes,
tábori térparancsnok.

(Ez érdekes okmány magyarozatát lásd *Hegyesi Márton* „Ujabb adatok Vasvári Pál halálához“ czimű cikkében.)

T Á N C Z R E N D

az 1848. évi

PESTI TÖRVÉNYHALGATÓK TÁNCZVIGALMÁBAN.

Rákóczy indulója.

Szün óra. Egyveleg.

1. Csárdás	1. Csárdás.
2. Najaden négyes Straustól.	2. Ernani négyes Ellenbogentől.
3. Kör Travnyik Jánostól.	3. Jogászkör Travnyik Ant.-tól.
4. Csárdás B. Nyári Gyulától.	4. Mazúr (kter. Egr. Band) Vidéky J.-tól.
5. Négyes Hupftól.	5. Arszlány négyes Morellytól.
6. Jogászkör Travnyik Ant.-tól.	6. Kör Szerdahelyitől.
7. Csárdás.	7. Mazúr B. Nyári Gyulától.
8. Négyes Morellytól.	8. Négyes Hupftól.
9. Kör Szerdahelyitől.	9. Kör Travnyik Jánostól.
10. Mazúr Travnyik Ant.-tól.	10. Csárdás.

M. évi márcz. 15. számunkban a 32. oldalon tánczvigalmi meghívót közöltünk a Bem hadjárata idejéből. Fennebb egy tánczrendet közlünk, 1848. márcz. 15-e után

rendezett mulatságról. A táncrend kőmetszés. Genius, lant és mindenféle művészi ékítményekkel díszítve s a tánczok koszorúba foglalva. A négyesek és egy csárdás után írónnal a tánczosok nevei is oda vannak írva. Ezek azonban el vannak mosódva, s nem olvashatók ki. A valczer, úgy látszik ki volt küszöbölve.

„Nemzeti dal“ és hatása.

Petőfi „halott-föltámasztó költeményé“-nek első nyomtatott példányát, a szabadsajtó 12 pontjának iker-termékét közöltük hű másolatban m. évi márczius 15-iki számunkban. S ma abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy e nagyszerű verset, a költő eredeti, sajtókezű kéziratában mutat-hatjuk be t. olvasóinknak. Hadd legyen az ily alakban is megőrkítve lapunkban.

ményt „a magyar sajtónak törvényes tiszta, censura által meg nem fertőztetett ágyából az első iker-szülött“-nek mondja. Majd így folytatja: „Az iker-testvér mellett méltólag állott Petőfi Sándor lelkes költeménye: „Nemzeti dal.“ És közölvén a költeményt írja: „Az ezernél számosabb nép föl emelt újakkal ismétlé az esküt. — Irinyi József mutatá be szabad ég alatt az első-szülötteket s a hulló esőben ég-ből látszott reájok szállani a keresztelés vize.“

A „Magyarország újjászületése“ cz. röpirat így ír vonatkozással a 12 pontra: „ezen honboldogító kívánatok több ezer példányban tüstént kinyomattak, Petőfinek buzdító nemzeti dalával együtt, melyet ihletett népköltőnk több ízben hő lelkesedéssel szavalt el a roppant számú hallgatóság előtt.“ És alább: „Midőn az első nyomtatott példányok a közönség közt szétszórtak, nem lehet állítani, hogy nedvesek voltak-é már a sajtótól, vagy az olvasók örömkönyűi által áztattak meg, mert leírhatatlan azon lelkesedés, mellyel mindenki kebléhez, ajakihoz szorítá a hatalom legnagyobb tényezőjét, a szabadsajtó első-szülöttjét! Mintha a közönség minden tagja egy-egy imádott kedvesét szabadította volna meg sötét börtö-

Talpra magyar!

Hogy azonban teljesen ismerjük a „Nemzeti dal“ keletkezését és hatását, felkutattuk a régi hírlapok erre vonatkozó egykoru jelentéseit és ezek közül az alábbiakat böngészttük össze:

„A nemzeti dalt — a mint Petőfi maga megjegyzi „Lapok P. S. naplójából“ cz. töredékes művében — két nappal előbb márczius 13-kán írtam, azon lakomára, melyet az ifjúság márczius 19-kén akart adni, mely azonban az eddigi események következtében szükségtelenné válván, elmarad. Míg én az egyik asztalnál a nemzeti dalt írtam, feleségem a másik asztalnál, nemzeti fejkötőt varrt magának.“ *Thallóczy* Lajos „Vasvári Pál s a pesti egyetemi ifjúság 1844—48/49.“ cz. kis művéből (62. l.) meg azt is tudjuk, hogy „szemtanú Cs. Ernő közlése“ után, a költemény kezdő felkiáltása eredetileg *Rajta magyar* volt és Petőfi egyik barátja — a zseniális *Szikra Ferencz* megjegyzésére törölte ki e felkiáltást, a ki megpillantván a költő versét, odaszólt neki: „Barátom, előbb talpra kell állítani a magyart, azután rajta.“

A „Pesti Hírlap“ (1848. 1054. sz. márczius 17.) a márcz. 15-iki mozgalomról szólván, a 12 pontot s e költe-

néből, oly elragadtatással örvendett a bilincseiből kiszabadított gondolatnak, azon egyetlen kincsnek, mely az embert a teremtés koronájává magasztosítja.“

Arany János is „Fellázadtunk-e mi magyarok?“ cz. cikkében a „Nép barátja“ 1848. 23. sz. nov. 5. 357. l. ezt írja: „A mi *forradalmunk* Pesten, márczius 15-én, nem vérontás volt, hanem egy szép ünnep, a szabadság ünnepe; ezerek meg ezerek csoportoztak össze Isten ege alá, ezerek meg ezerek emelték égre kezeiket, s egy szívvel, szájjal mondták Petőfi Sándor után az eskü szavait.“

S e szokatlan nyilvánítása a tetszésnek, a költemény hatását jellemző esküvés s az a lelkesedés, mellyel a hallgatók szinte a költővel együtt szavaltak, olyan feltűnő volt, hogy azt más is — minden tudósító megjegyezte.

A „Nemzeti Ujság“ márczius 15-dikéről szólván, így ír: (1848. 660. sz. márcz. 16. 1025. l.) „Nevezetes: hogy a hányszor Petőfinek „nemzeti dala“ a sokaság előtt elszavaltatott, mindannyiszor a hazafiak sok ezrei a költemény-

Neurceti dal.

Calpus, magyar, ~~magyar~~ ^{hig u. harag!} ~~magyar~~ ^{1/2}
Itt az idő, most vagy jóha!
Rabok kezint vagy szabadok?
Ez a kérdés, válfajscator! —
A magyarok ifjen ére
Efrükünk,
Efrükünk, hogy rabok tovább
Nem lesünk.

Rabok u. munkáink ma tan'ig.
Károkoroltak úsápaink,
Kül fra adon élhet hálta,
Kölygöben nem nyughatna.
A magyarok :/:

Schonnai bitang ember,
Ki most, ha kell, halni u. em. mer,
Kinek a végébb rongy élete,
Mint a hara becsu len.
/:

Finyesebb a lárnál a kard,
Jobban éreik a kard,
Ei mi még is lárnót hordunk!
Ide vedd, régi kardunk!
:/:

A magyar név megint nép len,
Mélis régi nagy híreier,
Mit is kender e práradoe,
Lemofus, azaláratos.
:/:

Hol fújant domborítanak,
Unokáink leborítanak,
Es áldi ináttag mellett
Mondják el pent neveinket.
:/:

ben előforduló „esküszünk“ szavakat fölemelt újjakkal hangosan s a legnagyobb lelkesedéssel ismételték.“

A „Honderű“ (1848. 169. l. 11. sz. márcz. 18.) szólnán márczius 15-dikéről, így ír: „A tegnapi nap tényeit nagyszerű színházi estünnep zárta be. Erről jövőre, most csak annyit, hogy Petőfi nemzeti dala kétszer szavaltatott el a szinpadról és annak versenkint visszatérő esküszavait az egész közönség mindannyiszor fölemelt újjakkal harsogá a szavaló Egressy Gábor után.“ És az „Életképek“ feljegyzéséből tudjuk (1848. 12. sz. márcz. 19. 373. l.) hogy a nagyszerű költeményt „rögtön Szerdahelyi (illetve Egressy Béni) által zenére téve, a színházi polgártársak kara éneklé el; s a közönség ismételteté a szavalmányt és dalt.“

Király Pál magyar nemzetőr a színházi előadásról ezeket írja a „Hazánk“ 1848. I. 751. l. márcz. 18. 188. számban: „Petőfi jeles költőnknek versét *Egressy Gábor* elszavalta, ennek minden szava a lelkesedés tapsviharával temettetett a lélekbe, honnét csak a halállal enyészhető. A kitétel: „esküszünk, rabok többé nem leszünk“ mint polgári miatyánk imádkoztatik.“

Maga Egressy Gábor így írja le az „Életképek“-ben (1848. 14. sz. márcz. 26. 405. l.) a hatást, melyet Petőfi szaválata az egyetem-téren tett: „Ekkor Petőfi föemelkedik, mint egy túlvilági alak, mint megtestesült népszenevés, mint egy ezeréves tantalusi szomjúság, — mint végítélet halál-angyala. Elűvölti nemzeti dalát. E hangok leírhatlanok. Most is hallom és látom azokat, és örökké fogom látni és hallani, mert e kép és hang elválaszthatlanok. Leírhatlan e dalnak hatása a népre, mely nőttön-nőtt — s megesküvék isten szabad ege alatt. Hangosan dobogott minden kebel, dobog az érzelmek: most vagy soha! lelke legbensőbb mélyéből, hogy rab tovább nem leszen. Ekkor Petőfi így szól: „Most e programot nyomdába visszük s ki fogjuk nyomtatni.“ Egy hang: „Budára kell menni s a cenzurái főnököt aláírásra kényszeríteni.“ *Petőfi*: Censorhoz nem megyünk, nem ismerjük el, — tehát a nyomdába.“ Így mentek aztán a hatvani utczaí Landerer és Heckenast féle nyomdába, hol a szabad-sajtó első terméke kinyomatását maguk a lelkes ifjak vezették.

Az így kikerült első példányt a költő gondosan megőrizte, s az ma méltó helyén — a nemzeti múzeumban, a Petőfi-iratok közt van meg, a költő sajátkezűleg ráírt e soraival: „Az 1848-diki márczius 15-kén kivivott sajtó-szabadság után legeslegelőször nyomtatott példány, s így a magyar szabadság első lélekzete. Petőfi Sándor.“

Böngésző.

Márcz. 15-ének a nemzetiségek miért nem örvendenek, s miért nincs e nap rájuk varázshatással!?

A hogy az 1848. márcz. 15-iki pesti diadálnapon proklamált magas eszmék, s az akkori dicső és nagy események híre Erdélybe elhatolt, mint felrázó, felvillanyozó hathatós erő működésére a bérczi kis haza is lázas, forrongó mozgalomba jött.

Itt is felébredt az alkotmányos szabadság és nemzeti-ségi mozgalom. Itt is kezdettek leleplezteni a régi társadalmi félszeregek, hibák, bűnök, s a haladás akadályai.

Minden nagyobbacska város és helységben az örömmünepélyek, esti fáklyás-menetek, határt nem ismerő lelkes tüntetések egymást érték; nemzeti zászlók élén és a Rákóczy-induló mindenkit felrázó hangjai mellett éltetett: a haza, a polgári szentháromság: szabadság, egyenlőség s testvériség; éltetett az únió, stb. . .

Örömtől áradó hangon hirdették mindenfelé az *Irinyi* által „*Mit kíván a magyar nemzet?*“ cím alatt szerkesztett tizenkét pontot és rázendítették a Jókai által „halott-föltámasztó költemény.“-nek nevezett, a haza nagy költője Petőfi által írt *Nemzeti dal*-t.

A nemzet tavasza ébredésének áramlata mindinkább fokozódott; százados historiai emlékeket, palliatív institutiókat temettek el, s több százados lánczokat tépett szét, chinai falakat döntött le, s kitűzetett a nemzet fejlődésének új iránya.

Az események nagy árja magával sodort mindenkit, törvényes alkotmány-változást vont maga után; a nemzetet felemelte, a hazát szabaddá tette, s mindkettőnek halhatatlan dicsőséget szerzett a szabadságra törő nemzetek történet-könyvében.

Mindenfelé a magyar kebelk nemzeti lelkesedéstől hullámoztak. *A, melytől* — mint egy akkori jeles írónk megjegyzi — *a levegő is telve volt!* . . .

A márcz. 15-ikén történt események emlékére Pesten — a szabadságtéren — a nemzet által emelendő emlék elkészítésére nemcsak Magyarország, hanem Erdély lakói is adakozni kezdtek. Még maga a kis Vízakna városa sem maradt el. Itt is gyűjtést rendeztek.*)

A mostani nemzedék által alig képzelhető nagy volt valóban mindenfelé a hazafias öröm, s lelkesedés.

Különös! Hogy míg a magyarok örvendettek, eget-verően lelkesedve újjongtak, — — — *azok* — a kiknek igazán szívből, egész lélekből *kellett volna örvendeniök — mogorván hallgattak*, s az örömnök egy hajszálnyi jelét sem mutatták; sőt itt-ott ingerültségnek jelei voltak azonnal láthatók! . . .

S mi több, fájdalom — a különböző népfajok, kiket a magyar önként jogai részesesivé, mindenben testvérivé tett, ellene gyilkot emelve kiírtó háborút folytattak!

Majdnem egy nemzedék tűnt már le azóta; csak kevesen vannak az élők között ama nagyidők részesei közül, a kik feledni nem tudják a nemzeti ébredés, a dicsőség szép napjait; ép úgy nem szűnnek meg vádlói lenni azoknak, a kik, vagy a ki miatt, hitők szerint, a szomorú vég következett be.

Az első márcz. 15-ike után már a 45-iket értük meg. Látták a magyar hazában lakó különféle nemzetiségek, hogy a szabadságot, egyenlőséget, testvériséget, közteherviselést a magyar nemes főnkelt gondolkozása s jó szíve hozta be; látták, hogy az úrbéri terhek s kiváltságok megszüntetését és több más egyebet is nem az őket felbujtogató osztráknak, hanem a magyar nemzet ritka áldozatkésztsége, nagylelkűségének köszönhetik; látták, hogy a szabadságharc elnyomása után is — egy pár mézes hét kivételével — ők is az osztrák által hasonló bánásban részesítettek, mint a magyarok, jobblétet nem nyertek; látták azt is, hogy az alkotmány helyreállításával a magyar haza mint közös édes anya őket a magyarral egyenlő szeretettel ölelte keblére, s minden tekintetben azon gyámolítással van irántok, mint a magyar iránt. *S miért van az mégis, hogy a 46-ik márcz. tizenötödikének is ők nem örvendenek, a minnek mindent köszönhetnek!?* *Miért van az, hogy ez rájuk nincs ma is varázshatással!?*

Alapos és igazságos okot erre elő nem hozhatnak! . . . Nem örvendenek, s nincs a márcz 15-ike rájuk varázshatással, mert még ma sem emelkedtek fel ama dicső eszmék magaslatára, melyek a magyar nemzetet ez újjászületési nagy napon lelkesítették; hogy ennek folytán belátnók, miszerint a régi rendszerváltoztatás valóban szükséges, korszerű és magasztos tett volt!

*) Lásd: 1848. Polg. Jegyzőkönyv. 84. l. 197. sz.

Nem örvendenek, s nincs rájuk a márcz. 15-ike varázshatással, mert négy és fél óvtized lezajlása alatt sem tudták felismerni ebben a magyar nemzetnek nagylelkűségét, irántok az európai nemzetek által is csudált ritka nemesszívűségét.

Nem, mert nem csüngnek igaz és édes gyermeki szeretettel az imádott közanyán, az édes magyar hazán; másfelé vonzódik s dobog szívük, másfelé eped és sovárog lelkük.

Félreértik a magyar nemzetet minden tettében, mely Nemtőljének hatalma előtt meghajolva, fölkarolja a kor kívánalma szeréni reformokat; mely milliónknak hazát, birtokot, polgári jogot adott, testvéreinek ismerte el a korábbi századok szolgálait, vele megosztotta a hatalmat: s a helyett hogy e világ csudálta nagylelkűséget hálásan ismernék és a század követelte természetes fejlődési ők is elősegítenék, a közös hazát erősítenék, gyámolítanák, minden léptenyomon akadályozzák azt hatalma, jólléte és dicsőségének növekedésében; izgatott forrongással észak felé tekintenek, készek még a szolgák ura, a minden oroszok czárjához is folyamodni, hogy ez velük együtt eltiprója legyen a meg erősödött magas eszméknek, és ez eszmékért lelkesedő nemzetnek.

Nem tekintenek a szegény lengyelek borzasztó sorsára. Nem gondolják meg, hogy az északi szél az északi lég még maga a természet nagy országában is életet, báj gyönyört nem nyújt, virányt nem fejleszt, hanem mindent sivárrá, pusztává s kietlen sivataggá tesz!...

Vizakna, 1893. márcz. 1.

Sz. Bakk Endre.

Zászló-csere.

A márcziusi ibolyát 1848-ban elnyomta a nemzeti rózsza. Márczius 15-től kezdve a honleányi kebleken s a férfiak gomblyukaiban nem a szerény ibolya-bokréta negédeskedett, hanem a nemzeti rózsza, virító három színeiben. Gyönyörűség volt látni a mindenfelé hullámozó sokaságot Pest utcáin, s nyilvános helyein, földiszívte a szívet s lelket üdítő színekkel. A hová a szem csak nézett, ezek a barátságos háromszínű rózsák mosolyogtak rá.

Nem hinné az ember, hogy külső jelek mily felvilányozó hatással vannak a lélekre. Öreg urak, ifjak, gyermekek és nők felkokárdázva egymást ragadják lelkesedésre. És ez a lelkesedés nyilvánult utcákon, tereken, színházban és vendéglőkben.

Az „Angol királynő“ étterme telve volt zajongókkal, persze hogy egytől-egyig nemzeti rózsás. Nem vitatkoztak, de mindenki tudott valami újságot, Pozsonyban az országgyűlésről; Bécsben az itteni mozgalom hatásáról; Kolozsvárról az unióra vonatkozólag; a vidékről, a déli részéről, s a hírek átmentek az egyik asztaltól a másikhoz, aztán beszéltek együtt a szomszédasztalosak, belészóltak a harmadik-negyedik asztaltól is, akár voltak ismerősök, akár nem, az események, s a nemzeti rózsza hamar ismerősökké tette.

Az általános és zajos társalgás közepette belép két vértés-tiszt. Ifju mindkettő; az egyik magas, vállas, s csaknem túlerős; arca teli s a kicsattanásig piros. A másik nyúlánk, hajlékony alkotásu, női szépségnek mondható. Mindkettő mellére volt tűzve a nemzeti rózsza, mi a hófehér kabáton feltűnő szépen festett. Pillanatra a zaj elnémult, s aztán harsány „éljen!“ tört ki.

A két ifju mosolyogva meghajtotta magát, s félre-eső asztalhoz ült. „Cliquot“ rendeltek.

— Hát csakugyan búcsúpohár? Szólt az ifjabbik.

— Határozottan, felelt az erős termetű. Lemondásomat elfogadták, az útlevelem zsebemben van, s Párisban bonyolultak az ügyek. Egy Cadudálnak nem szabad onnan hiányzani, még hozzá ha György.

— S ha téged is kivégeznek, mint hasonnevű nagyatyádat.

— Fájdalom, az én emlékemre majd nem koczint-hat az unokám.

— Végre is boldog ember vagy. Hazádban most minden egyesre szükség van, és te mehetsz helyedet betölteni. Mig én. . .

Hát mit mond a dal? Lengyelország még nem veszett el.

— Azt hiszem és remélem, de mikor kerül a dolog cselekvésre?

— Ki tudja, ha a szomszédban ég, könnyen átcsap-hat a láng.

— Nincs türelmem várni.

— Jer hát velem. Sietek nemzetem zászlója alá. Éljen Franciaország!

Én meg maradok itt. Éljen a szabadság!

— Helyes! — Koczintottak. Itt tán nagyobb szükség lesz oly bátor és elszánt vitézre, mint Voronyiczky herczeg. Éljen Magyarország!

A két tiszt magaviselete s épen nem tartozkodó szabad beszélgetése, mely nem is titkolódzva folyt, nagy feltűnést keltett. Lelkesen felköszöntötték őket, s aztán nem volt hossza-vege a tüntetéseknek.

Következő nap Cadudal György búcsút mondvá a sárga-fekete zászlónak, elútaozott Párisba, hogy a vidorabb háromszínű zászló alatt szolgálja hazáját.

Voronyiczky is elment állomahelyére Bácskába, hogy sürgősen beadja lemondását. A bácskai nők virág-záporral s koszorukkal fogadták a délczeg katonát, az ifjak meg tele lelkesedéssel vállakra kapva, döngő éljenek közt meghordozták.

Lemondását a katonaságnál örömmel vették, sőt a történetek után, ha önként le nem mond, aligha nem állítanak csattanós példát, hogy az efféle viselkedésnek elvágják az útját. Ily izgatott körülmények közt azonban a katonaságnál is jónak látták egyelőre ily eljárás ellen beérni az egyszerű lemondással. Még tájékoztatlanok voltak.

Voronyiczky Pestre jött, szolgálatát felajánlotta a magyar kormánynak, s nemsokára megbízást kapott egy vadász-zászlóalj felállítására.

Összeválogatott szép és értelmes zászlóalját nemsokára bemutatta. Nem pihentették, hanem mindjárt a Bácsba kellett vonulnia a lázadó ráczok ellen.

A legelső ütközetben ő és csapata magát rendkívül kitűntette.

Budapest, 1893. márcz. 1.

Degré Alajos.

Aforizma.

A márcziusi napok nemcsak a hazafiságnak maradnak örök forrásai, hanem a tiszta eszményi lelkesedésnek is, mely nélkül — bármily nagy legyen is haladásunk a műveltségben — semmi nagy és magasztos nem születhetik.

Lugos, 1893. febr. 28.

Dr. Dengi János.

Valami Petőfiről.

Minden legkisebb eset vagy szó méltó arra, hogy a nemzet még mindig — és méltán — siratott büszkeségéről feljegyezve, átadjuk az utókornak megőrzés végett.

Ritka ember, a kinek abból a fényes korból nincs valami emléke, abból a nagy korból, hol a szabadsáért lelkesült az egész nemzet és e magasztos eszme dicsősítésével ajakán halt meg annyi hős.

Kár azoknak elkallódnia, hisz mindenik egy-egy apró fényzilánkot képvisel, melyből összetömörül az a nagy, vakító fény, a mi ráborul a korra, hol minden ember született katona, született hazafi, és született hős volt.

Atyámtól hallottam én is elbeszélni az alábbi eseményt s habár kis gyermek valék megértettem, és a Petőfi iránti nagy lelkesedés, mely szívemben élt és él maig, nem engedte, hogy kimosódjék emlékeimből.

1849. elején Tordán utazott keresztül Petőfi és Miklós Miklós ref. lelkésznel szállt meg, ki híres volt hazafiságáról, nagy műveltségéről és őszinte vendégszeretetéről.

A kedves, vendégszerető család körében nagyon jól érezte magát a hírneves költő, s a gazdag vacsora után jókedvűen vette a lelkész apró leánykáit ölébe és eljátszadózott velük.

— Tud-e valamelyik verset közölletek? — Kérdé játszian a gyermektől.

— Én tudok! — Felelt az egyik, kinek nagy lelkeszemeiben az öntudatlan lelkesedés csillama látszott.

— Mit tudsz, hadd hallom! — Folytatta a költő mosolyogva.

— Tudom Petőfi minden költeményét.

— Lehetetlen! — Kialtott fel a költő meglepetve.

— De bizony tudom egytől-egyig! — Erősítette a gyermek — akár el is mondom!

S egy gyermektől nem várt lelkesedéssel, nem várt felfogással kezdte:

„Talpra magyar, hí a haza!
Itt az idő most vagy soha.“

Aztán tovább és tovább míg végre Petőfi felkiáltott meglepetésében:

— Valóban kedves gyermek többet tudsz mint én, mert én, ha épen fejemet elütnék sem tudnék ennyit elmondani költeményeimből!

Mosony, 1893. márcz. 1.

Harmath Lujza.

Emelt fővel...

Ha jól emlékezem, La Fayette tábornoktól kérdezte valaki a restauráció után:

— Mit művelt ön a restauráció alatt?

— Emelt fővel maradtam állva: viszonzá Washington barátja.

Ugyan hányan mondhatnák ezt el magukról azok közül, kik 1848. márczius 15-én a szabad-

ság becsvágyától lelkesítve, elő-énekelték: „Rabok legyünk, vagy szabadok!“

Budapest, 1893. márcz. 4.

Hentaller Lajos.

1848—49-es honvédek.

(Az ifjabb nemzedék kegyeletos adójának gyakorlása az 1848—49. évi honvédekkel szemben.)

Elzúllott bajnok'i fénykorunknak,

Érdem talán hősi harczotok?!

Üldöztetés és koldustarisznya:

Ez legyen érte jutalmatok!*)

Maros-Vásárhely, 1893. márcz. 1.

Imreh Sándor.

1848 márcz. 15-ike Budapesten.

— Újjászületés. Nemzetörök szervezése. Köztársasági eszmék terjedése. A ráczok elől elfoglalt hajó löpor. Az első tiz önkéntes zászlóalj alakulása. —

Édes hazánkra nézve korszakot alkotó, történelmi jelentőséggel bíró napot 1848-ik márczius 15-ének 45-ik évforduló napját tiszteljük a mai napon. Hosszú idő ez, majdnem egy emberélet kora. Mindannyiszor a midőn az év eme napja és ezt követő nagy napok lefolyására vissza emlékezünk: meglegegedés és öröm tölti el akkor még ifjú, de most már egy emberi életkor tapasztalata, megpróbáltatása, vihara által megedzett kebleinket.

1848. márcz. 15-ike az ország lakóit régi, tétlen tespedéséből felvillanyozta. E nagy nap riadója a haza minden részeiből a fővárosba hívta a tettvágyó ifjú nemzedéket. A lelkes fiatalság megjelent. Egyik egy, másik más csoporttal szövetkezett. Mozgalmat indítottak a külfölele önkéntes nemzeti őrcsapatok alakítására. Alig volt a fővárosban férfi, ki egyik vagy másik ezredhez ne tartozott volna.

Én a helyzettel történt megismerkedésem folytán az „Egyenlőség“ című, a nemzetörök ezredébe való felvételemet igyekeztem kivívni. Ez ezred zászlója alá csoportosult hazánk ifjú, előkelő nemzedéke: *Petőfi, Vasvári, Sükei* s több más jeles ifjak.

Ezekkel megismerkedve, a magyar-útca egy szerény földszinti étkező-vendéglőjében jöttünk össze naponta ebédre. Étkezésünk ideje alatt hazánkban, a fővárosban, de különösen a Franciaországban felmerült események képezték társalgásunk tárgyát.

A nagy francia nemzet köztársasággá alakulása képezte eszméink és napontai vitató társalgásunk fő tárgyát. Ezt behatóan tanulmányozva elhatároztuk tehet-

*) Az öreg bajtárs ezt a négy sort a következő szavak kíséretében küldte be, mely megérdemli, hogy ide iktassuk:

„E versszak, mely antik mód szerint, *hangsúlyozva* s újabb szokás szerint *rímelve* is olvasható, szívem mélyében leli gyökereit; látom és ismerem elhagyatott nyomorult helyzetünket.

Az öreg honvédek nemcsak üldöztetnek, de gúnytárgyai is a mai társadalomnak. Igaz ugyan, hogy sokan közülünk a végletekig vannak alácsúlyedve; de miért? Azért főképen, mert pártfogásnak nem igen örvendtek soha. Az az államszerkezet, mely őket keblére ölelte — mint az anya édes gyermekeit — 1849. aug. 13-án elenyészett.

Ez utóbbi kijelentését nem írjuk alá. Az a kormány nem enyhített el. Az a kormány él és cselekedni fog, csak figyelmét, mit eddig kellőképen tenni elmulasztottak, hívják fel a cselekvésre.

Szerk.

ségünktől telhető erővel oda működni: hogy a köztársasági kormányzás előnyeivel hazánk népet megismertetve, országunkba eme korm nyrendszer megalapítására eszméket vessünk.

A főváros nemzetőri tábor jelleget öltve, pezsgő életté vált. Ily helyzetben ápril hó végnapjai egyikén titkon hírt vettünk, hogy már akkor a magyar alkotmány ellen felbújtogatott ráczok számára Bécsből egy hajó puskaport küldenek. A hajó a budai oldalon, a Duna partján, közel Promontorhoz volt kikötve. Az *Egyenlőség* ezred nemzetőr tagjai csakhamar értesültek erről a dologról. Mi ebédközben tudtuk meg s nyomban elhatároztuk, hogy kis csoportokban azonnal a hajóra vonulunk és azt elfoglaljuk, hogy ne jusson a ráczok kezébe.

A tervet tett követte, a jelzett helyen több szállító hajó között megtaláltuk a puskapor-hordócskákkal telt hajót, s azt nyomban hatalmunkba véve, őriztük estétől reggelig.

Ez idő alatt a városi tanács által készületek történtek a puskaporkészlet átvételére. A port a pestoldali városi puskapor-raktárba szekereken szállították el az *Egyenlőség* ezred nemzetőrei kíséréte mellett. Az ellenünk szánt, lefoglalt gyilkoló anyag szállítását nagy diadallal hajtottuk végre. Rendkívül jól esett, hogy e ténykedésünk által a tervezett szállítást meghiúsítottuk.

A hajót őrző nemzetőrök között *Pálffy Albert*, az akkoron igen kedvelt „*Márczius 15.*” cz. napilap szerkesztője is résztvett.

Hazánkban a ráczok s más nemzetiségek által kitört lázadások az első tiz önkéntes zászlóalj alakulását idézték elő, melyek országunk akkor virágzó fiatalságából lettek megalkotva.

Kolozsvár, 1893. márcz. 3. Kalmár Antal
3. zászlóaljbeli honv. főhadnagy.

A magyar szabadság.

A szabadság a magyar nemzet mátkája, vele egy hajnalon született, vele jött be e hazába s a pusztaszeri gyűlésen jegyezte el magának. Azóta többször elrabolták. Rákóczy Ferencz küzdött s számkiűzött lett érette. A mátká fogolylyá lón, bilincsre verték. De *1848. márczius 15-én* lehullott a bilincs, szabad lón a mátká, a nemzet nem birt örömeivel, frigyre lépett vele, nemzetiszin-rózsával mellén, lobogókkal házán ünnepelte e napot a Lajthától az Ojtozig. Megirigvelték a szép mátkát, reánk törtek tűzzel, vassal, erővel, fegyverrel. Vért s életet áldozott a nemzet, megtarthatásáért. Petőfi meghalt, Aradon 13 martyr. — Kossuth küzdött s hontalanná lett érette. *Világosnál* elrabolták; 18 évig gyászolt és süvegelte az elrablókat a magyar a szép mátká kinyerhetéseért. 1867. márcziusban keblére ölelhette ismét, azóta boldog vele.

Márczius 15-dike az évforduló, jubileum napja. Szent nap, szabadság napja. Ünnepejünk!

Deés, 1893. márcz. 1.

Kádár József.

Abból még nagy ember lesz.

(Visszaemlékezés Klapkára.)

Jakab Elek „Szabadságharcunk” jeles emlékiratában a 150. lapon említi, hogy 1848. május 23-án Hajnik Pál, Gál Sándor és Klapka György, gr. Battyáni Kázmér

miniszterelnök által küldve, Marosvásárhelyre érkeztek s már május hó 24-én a m.-vásárhelyi főbíró jelentette gr. Teleki József kormányzónak. E három férfiú azért volt küldve, hogy a székelységet a szabadság ügyének megnyerjék. „Összehívatta — mondja jelentésében Lázár János főbíró — a tanácsot és népet, felolvastatta és megmagyaráztatta a miniszterelnöki felhívást s az lelkesedve fogadtatott.”

Az a nagy népgyűlés a m.-vásárhelyi nagypiacon tartatott, ott voltam én is. Ma is emlékezem, hogy néhai Előttünk Deák Farkas barátom, tanuló társam állott mellettem. Dósa Elek, Török János, Szász István tanáraink. Emlékezem Berzenczey László tüzés beszédére, melynek végén felhívta a gyűlés tagjait, hogy letérdelvén, esküdjék rendületlen hűséget a koronás királynak, V-ik Ferdinándnak.

Szó sem volt még akkor egyébről, mint az új alkotmány megvédéséről és a király iránt való hűségről. Ilyen hangon beszéltek a többi szónokok is a piaczi kútról, de Klapka György nem beszélt, csak komolyan állott ott összefűzött karokkal s nézte a lelkesült közönséget. De nézte őt is folytonosan Dóza Elek tanárunk s egyszer Török János felé fordulva, elég hallhatólag így szólott: „Látja azt a komoly fiatal embert — Klapka felé intve — én azt mondom, hogy abból még nagy ember lesz.” Dósa Elek jóslata beteljesedett. Klapka György neve a magyar szabadságharcz történetében mindig első rendű csillagként fog ragyogni.

*

Meddig éljen?

1848. márczius-május hónapokban roppant izgatott életet éltünk M.-Vásárhelyt. Most itt, majd amott volt egy-egy gyűlés, melyen mint fiatal emberek mi is, ha szerét tehettük, résztvettünk és segítettünk a polgároknak az „éljen”-zésben, vagy a „le velé”-ben. Nem „abczugoltunk”. Gyűlés után rá-rámentünk egy-egy akkor általunk híres *Pecsovicsnak tartott* tekintély házára s ott megállva követeltük, hogy jöjjön ki, hogy „lássuk és halljuk”. Egy ízben egyenesen gr. Toldalagi Ferencz királybíró háza elé vonultunk. Nem emlékezem, hogy ki volt szónokunk, talán Urházy György egy szilágymegyeyi ref papíu s később derék Kossuth-huszár. A főkirálybíró lakása a szentgyörgy-útczában volt, s hallva a dörgő „halljuk”-at, elég eszélyes volt, kijött és végig hallgatta a fiatal ember lelkesítő beszédét, melyet az így végezett. „Polgártárs! *Addig éljen ön, a meddig a hazának él!*” Lett erre olyan rengető éljenzés, melyet az ember csak olyan izgalmas időben hallhat. A főtiszt elfogadta a jó kívánságot s erre őt is megéjlenezve — re bene gesta — szétozoltunk.

*

Hol vannak a kétfejű-sasok?

1849. tavaszán már híre sem volt sehol nálunk a kétfejű-sasnak. Volt akkor M.-Vásárhelyt többek között egy igen ismert Pecsovics úriember. A republica kihirdetése után, kérdezi egy tüzés republikánus fiatal honvéd az öreg úrtól: Bátyám uram, hol vannak a kétfejű-sasok? Az öreg sem maradt adós, mert rögtön így vágott vissza: „Elkültek koltolni, ne búsuly érettük öcsém, mert ma-holnap kirepülnek és lesz elég.” Az öreg úrnak igazza volt, mert 1849. aug. 13. után irgalmatlanul megszaporođva, jöttek elő a kétfejű madarak. Nem jó az öregeket kicsúfolni.

Brassó, 1893. február 26.

Koós Ferencz.

**

Kossuth — „Plymouth Roczk“-nál — az amerikai szabadság bölcsőjénél.

I. Jakab angol király alatt a puritánok közül sokan, kiket vallási meggyőződésükért üldöztek, Hollandiába menekültek. Innen mintegy százan, az 1620-ik év szeptember havában, a *Mayflower* hajóval Észak-Amerikába indultak. Sok hányattatás és kiállott szenvedések után december 21-én Plymouth-nál kikötöttek. Azt a szikla-darabot, melyre először egy ifjú leány Chilton Mária ugrott ki a hajóból, mai napig is nagy kegyelettel mutogatják. „Nemzeti emléket“ állítottak a zarándok atyáknak (Pilgrim Fathers), mint a polgári és vallás-szabadság előőrseinek. Miután a zarándok atyák még mielőtt a hajóból kiszálltak volna, egy szerződési okmányt állítottak ki, a melyben arra kötelezték magukat, hogy az alapítandó gyarmatukat demokratikus alapon szervezik s a törvényhozában mindenkinek egyenlő joga lesz: a tengeren kiállított emez okmány lett alapja az Egyesült-Államok szabad alkotmányának. Az 1621-iki év december 21-ke, melyet a templomokban minden évben megünnepelnek, olyan emlékezetes nap a hatalmas köztársaság polgáira nézve, mint a *magyar szabadság születésnapja — 1848. márczius 15-ike* a magyaroknak.

Kossuth Lajost, hazánk nagy fiát, 1852. május 12-én Plymouthba hívták, hogy e történelmileg nevezetes helyet megtekintse. Plymouth város előkelő polgárainak egy küldöttsége ment Bostonba Kossuth után. Az állomásnál *Russel J.* kapitány így üdvözölte:

„Kormányzó úr! Plymouth város polgárai nevében, a zarándokok földjén, atyáink otthonában, kiknek történelme sok tekintetben nagyon hasonlít az önéhez, legyen szívből üdvözölve! Mint ők, ön is mindent, a mi önnek kedves vala, kockáztatott a szabadság magasztos elveiért. Mint ők, ön is küzdött és szenvedett könyörtelen ellenségeitől. Mint ők, ön is, a legnagyobb megpróbáltatások között is hű maradt elveihez. Az egek ura koronázza az ön művét is oly gazdag aratással, a melyet mi aratunk most az ő munkájok után!

„Most pedig tisztelettel meghívjuk, hogy tekintse meg azt a helyet, melyet vándor-őseink *könyeikkel öntöztek* és imáikkal szenteltek meg.“

Ez üdvözlő beszédre, Kossuth, rövid, de megható beszéddel válaszolt. Ezután Boutwell kormányzónak mutatták be s egy hosszú menet élén a gót-stilű templomba vonultak, hol Kendall Jakab lelkész, ki ötvennégy év óta hirdette az isten igéjét a nevezetes templomban, a következő szép beszéddel fogadta:

Kormányzó úr! A legbensőbb és őszintébb üdvözlötünket nyilvánítom önnek a zarándokok kikötő helyén. A mi leginkább érdeklí itten az idegent, az e helyhez fűződött emlékezetre méltó körülmény. Ez a hely, a mint ön tudja, az, amelyen a mi zarándok atyáink először partra szálltak és elfoglalták. Ők is száműzöttek és elnyomottak voltak, mint ön; s útra keltek, hogy egy olyan hazát keressenek, hol szabadok lehetnek, s meggyőződésük szerint imádhadják az Istent. Itten, ön ama nemes és elszánt kis sereg lányomain járkal, a mely ezelőtt 232 évvel a *szabadságnak és egy hatalmas köztársaságnak az alapját letette*. Épen ezért ön, mint a szabadságnak barátja és lelkes apostola, érzi, hogy szent ez a hely, a melyen állunk. A szabadság szállótökeje, melyet a vándorok elültettek, könyeikkel öntöztek, imájokkal ápoltak, az ég mosolya alatt mély gyökeret vert s elterjedett folyók partjain; egyik tengertől a másikig s íme az egész országot elárasztotta. Ez az, a mi önnek e látogatást érdekessé teszi.

Másfelől e nemes seregek egyenes utódaival fog kezét szorítani, a kik elődeik politikai és vallásszabadság iránti szellemüket örökölték; a kik *abban a szabadságban, melylyel Krisztus megszabadította megmaradtak, s meg is fognak maradni*.

De mi más indokokból is üdvözöljük önt ez emlékezetes helyen; mert mély érdekeltséget érünk az ön személye, jelleme és ügye iránt. Mi rokonszenveünk megcsalatott, szerencsétlen és elnyomott hazájával. Mi figyelemmel kísértük önt száműzetésében, fogságában országról-országra, tengerről-tengerre. Mi osztoztunk ama gyönyörűségben, melyet az ön jelenléte s gyújtó szavai mindennütt előidéztek; ama szívélyes üdvözlésekben, a melyekkel azok fogadtattak.

De mindenek felett mély benyomást tett reánk, mint a kegyes ősök utóaira, az a vallásos érzület, az az elv, a mely az ön jellemében nyilvánul; a mely arra indította önt, hogy inkább eltúrje a fogságot, mint felvegye a mohamedán vallást, hitet; inkább választotta a száműzetést, mintsem szabadságot nyerjen keresztény hite árán.

Mi bámuljuk önben az isteni gondviselésbe helyezett erős hitét! Bizonyára ez adott erőt, lelkesedést rendkívüli munkásságára; ez a *vallásos elem* kölcsönzött erőt és tüzet ékesszólásának, ez csatolta, mintegy aczállal, önt az amerikai nép szívéhez.

A mi őszinte óhajunk és forró imádságunk, hogy az a kegyes gondviselés, mely eddig vezérelte, jövőben is legyen őrangyala, s hogy valósíthassa meg a maga teljességében a régi jóvendölést: *Midőn a vizeken jársz, veled leszek. Midőn a lángok között lész, nem fogsz megégni; mert én vagyok a te Urad Istened, Izraelnek egyetlen szentje, a te megtartód. Te becsületes vagy, és én szeretlek; ezért adok neked embereket és népet számodra. Ne félj, mert én veled vagyok*.“

E nagy tetszéssel fogadott beszédre, Kossuth így válaszolt:

„Uraim! Azt mondják, hogy egy kis madár egy magot tartva csőrében, a tenger hullámai felett a földgömb egy másik részébe repült; egy olyan földrészbe, mely még pusztá volt s csak nemrég emelkedett ki abból az elrejtett mélységből, a hol a teremtés titokzatos munkája még most is folyamatban van. A mag kiesett a madár csőréből és abból a magból egy új teremtés született. Egy kalász-tenger, ama magocskának gyermekei, mely a virágos prairie-ken hullámszik, imáadásra borulva a természet istene előtt; s millió meg millió virág küldi illatárját a mindenható trónja elé.

Ha nekem azon a helyen kellene állanom, a hol az a mag kihullott a madár csőréből — szemem előtt elterülve a végtelen prairie — nem érezném magam annyira meghatva, mint e megszentelt helyen, a mely az isteni gondviselés legcsodálatosabb működésének a legvilágosabb bizonyítéka.

Minden tárgy, mely szemembe ötlík; sőt a lépteim visszhangja is tele van a legcsodálatosabb mesével, a mely valaha az emberek szívéhez eljutott.

Önök mindnyájan megszokták e helyen állani; megszokták itten sétálni; az Océán zugása, mely fileiket érinti, nem vegyül bús sohájával egy vérző hazának; és mégis látom az önök arcán is a megilletődést; hallom szívöknek nem közönséges érzelmektől való dobogását. Hát nekem, mit kell éreznem e helyen? Mit kell hallanom a tengerek morájában, a hol az elhunyt zarándok atyák szellemeinek súsógásai elnyomott hazám sóhajaival vegyülnek? . . .

Uraim! Nem szándékozom a zarándok atyák történelmét ismételni; azt önöktől kell részletesen meg-

tanulnom. Azt sem akarom mondani, hogy mily boldogok önök, mert azt érzik. Ösztönöztetve ama nemes érzelmektől, a melyek a jó és szerencsés emberek szívét a szerencsétlenségben levő idegenek iránt rokonszenvre indítják: önök meghívtak engem e szent hely megtekintésére, hogy szomorú szívembe vigasztalást öntsenek, s erősítsék az Istenben való bizodalmat. Ámbár a levegő, melyet belehellek, szülőföldem fájdalomával van tele, de mégis megkönyül szomorú szívem, mert ez a hely a történelem könyve; nem emberek, hanem a Mindenható által írva, ki a népek és nemzetek sorsát intézi, *Plymouth Rock* az isteni gondviselés csodálatos munkájának bölcsője. Úgy érzem magam mint Mózes, mikor a Nébó hegyéről az ígértföldjét szemlélte. Én is látom a távolban a népek szabadságának Kanaán-földjét.

Ki gondolta volna, uraim, hogy az az igénytelen hajó, mely 232 évvel ezelőtt egy néhány bújdosóval *Plymouth Rock*-nál kikötött, a szabadság palládiumával volt megterhelve és a hatalom amaz eszközeivel, melyek a világ újratereztésére voltak hívatva? Az elnyomás miatt hagyták el édes hazájokat, és egy ismeretlen világ vadonjába ütötték fel sátorukat. A „*Mayflower*“ (= májusi virág) a szabadság csodálatos fájává fejlődött. A hol egy rengeteg vadon terült el, ott most egy hatalmas keresztény nemzet uralkodik, mely páratlan az egyetemes értelmi fejlettségben és az általános jólétben; és mintegy dicső példa arra, hogy az emberiségnek van fogékonyága az önkormányzatra. És ti boldog fiai ama bújdosóknak, a ti nemes elhivatástok, hogy a ti szabadságfátokról egy bűvös ágat visszaküldjete az ó-világba, így boszúlva meg azt az elnyomást, a mely a ti őseiteket onnan kiűzte. Vajjon eljött-e az idő erre? Igen is, el. Az a mi jótékonyág a világnak, az a ti saját biztosítékotok.

Mialatt a szabadságfája, melyet a bújdosók elültettek, oly magasra nőtt, hogy csak egy ága is megújíthatná a világot: Európában ugyanakkor, különös ellentétül, egy másik fa nőtt — a *gonoszság és deszpotismus* (zsarnokság) fája, t. i. Oroszország. Mind a kettő olyan nagyra nőtt, hogy nincs több hely mindkettőjük számára. Az egyiket le kell vágni, hogy a másik még jobban terjedjen.

És míg a *jóság* fája itten, és a *gonoszságé* amott így megnöttek, az én nemzetem, egy maroknyi bátor, vitéz nép, egy idegen faj a távoli Ázsiából, ezer évvel ezelőtt átültetve, nem rokon önökkel, nem az európai fajokkal, de azért megőrizve az idők minden változásai közepett keblökben egy *szikrát* abból a *tűzből*, mely a zarándok atyákat az amerikai partokra vezette; az én nemzetem a *gonoszság fájának* éppen szomszédságában állott, mint egy szerény bokor, kiállva századokon keresztül a kereszténység és a keresztény civilizáció ellen keletkezett viharokat. Éppen azért, mivel a zúgó vihar folytonosan tépdeste, nem növekedhetett; de a helyében szilárdan megállott s megfojtotta a vihart útjában. Ez az *ellentállás emblemája* volt.

A szél megint felszabadult s vihar dühöng. Az orosz deszpotismus fenyegeti a keresztény világot és ismét az

én nemzetem bokra az, melynek a vihart el kell fojtania. Oh, édes szülőföldem kedves bokra! a te leveleid sárgák és ágaid összetépettek; de a gyökereid még szilárdan állnak, a nép törzse: ép; és a talaj, mely azt a bokrot ezer éven át táplálta: még teljes életerőben van, mert rettenthetetlen *bátorság*, szilárd *elhatározás* és rendíthetetlen *bizalom* ápolják a gyökereit.

Hát, mi az, a mit én önöktől — Amerika népétől, az Európából átjött méhrajtól, a zarándokok fiaiától, ama keresztény Deukálonoktól, kik ez új világot megnépesítették — kívánok? Talán, hogy egy új *Mayflower*-t, megvakva felfegyverkezett harcosokkal, küldjön Amerika Magyarhon határaihoz, hogy mellökkel védfalat alkotva, felfogják a muszka-sivár szelet, hogy ne érje Magyarországnak szegény, megtépdessett levelű bokrát? Nem, ezt nem kívánom!

Vagy talán azt igényelem, hogy az osztrák kezét visszatartsa Amerika, hogy ne pusztíthassa tovább az annyi vihart kiállott bokrot, s ne szivatyúzhassa ki mind az azt fenntartó talaj életnedvét? Nem, én ezt sem igénylem!

Mit kívánok tehát Amerikától? Ugyanaz az erőszak,

mely Magyarhon bokrát összeúzta, meggyengítette, meghajlította, sőt szinte összetörte azt a támaszt is, melyet *nemzetközi jognak* (law of nations) hívnak, a mely nélkül pedig semmiféle jog sem állandó, és egy nemzet sincs biztonságban, legyen bár tiszser oly hatalmas is, mint az önöké. Én azt kívánom Amerikától, hogy szilárdítsa meg azt a *támaszt*, melyet *nemzetközi jognak* neveznek, hogy mi is saját bátor szívünk erős idegszálaival ahoz fűzhessük nemzetünk megrongált bokrát.

Ez az a mit kívánok. És kérem önöket a Mindenható nevében. Talán igen követelő? Talán igen kihívó ily sokat kívánni? . . .

Az önök *Webster-e* mondja: „Hogy a nemzetközi jog iránt minden nemzet éppen annyira érdeklődik, mint minden polgár saját hazája törvényei iránt. Ez bölcs mondas. És a népfelség kiáltja rá: „Go on!“ (Előre).

Úgy van; a nemzetközi jog fenntartása kiszámíthatlan hasznára lenne az én hazámnak, megbecsülhetetlen haszna minden elnyomott nemzetnek; mivel alig van egy mindazok közül (Oroszországot talán kivéve), melyek nagyon könnyen nem szabadulhatnának meg saját elnyomóiktól, ha csak az a pokolbeli ijesztő (bugbear) „*beavatkozás*“ (interference) nem állana a háttérben, a mely kész támogatni minden elnyomót az elnyomottal szemben. S most azt kérdem: arrogancia-e az, egy nemzetközi kötelesség teljesítését kívánnom, midőn az a kötelesség *szegény magunk* javára válnék? . . .

Kihez forduljon az eltaposott a törvény és jog védelmiért, ha nem azokhoz, kik birják a hatalmat a jog és igazságnak, melyen saját hatalmuk, saját existenciájuk nyugszik, megvédelmezésére? . . .

Forduljunk az Istenhez, és bizzunk benne, azt mondják önök. Igen, ezt tesszük is. Az Úrban van a mi fő bizodalunk; de éppen mivel benne bízunk, azért keressük bizalommal e támogatás eszközeit.

Székely József
tűzér-badnagy.

És ki lesz ez az eszköz, ha nem az amerikai nép, kiért az Isten csoda dolgot művelt és épen ezen a helyen, a hol én állok?

A zarándok atyák az üldözések ellen csak menedék-helyet kerestek itten, és íme alapvetői lettek egy hatalmas nemzetnek, a miről köztük a legmerészebb sem álmodott?

Az 1776-iki szabadságharc: nem csoda. Az egy szükséges dolog volt. S hogy Amerika hatalom (s remélem az is lesz) a világon: ez megint nem csoda; de hogy az Amerikai Egyesült-Államok keletkezése a zarándok atyáknak Plymouth-Rocknál való kikötésüknek az eredménye: az az Isten intézkedésének látható csoda-jele.

És higgyék el nekem, úrain, a Mindenható Isten soha se tér el az örökkévalóság közös törvényétől részletes czélok érdekeiért; Isten csoda-dolgokat cselekszik, de mindig az egyetemes emberiség javára. Ez örök igazságnál fogva, Amerika elhivatása ki van jelölve, s ez elhivatás kötelelességteljesítést von maga után. Önöket az isteni gondviselés erre jelölte ki; s az ő akaratával nem szabad ellenkezni.

S most ítéljék meg, úrain, ha igen nagy merészség volt-e részemről azt hinni, hogy az önök országának elhivatása újra teremteni a világot, a *nemzetközi* jognak a támogatása és fenntartása által.

Még csak egy alázatos kéréssem van önökhez, s ezt egyéni nemeslelkűségökhez intézem. Midőn Weston vándor kis társaságát az indiánok fenyegették, a *plymouthi gyarmat* (Pilgrim Colony of Plymouth) élelmiszerekkel ellátta az éhezőket, jöllehet saját magoknak is kevés volt készletben. Most az önök nemzeti raktára telve van jóléttel, megszámlálhatlan kincsekkel és dús vagyonnal. Én ebből a gazdag bőségből csak egy kis alamizsnát kérek szegény országom részére; csak annyit, a melylyel egy jó zsinórt lehessen venni, elég erőset arra, hogy azzal hazámnak megtépászott bokrárt a *nemzetközi jog védő támaszához* köthessük, és hogy vásárolhassunk *egy jó harci-bárdot*, a melylyel elvágthassuk azt a zsarnok kezét, mely darabokra szaggatja szegény bokrunkat.

És most bevégzem beszédemet amaz ékesen szóló szónok szavaival, ki az önök népének óhajtásait s érzelmeit fejezte ki, midőn a bújdosóknak Plymouthnál történt kiszállások kétszáz éves fordulója megünneplése alkalmával ezeket mondotta: „*Emelkedjék a csillagos zászló oly magasra mint az ég; oly magasra, a míg mind a két földtekét beárnyékolja s lobogjon a béke dicső jelképe és minden nemzet szabadságának biztos záloga gyanánt!*”

Ez a mi hó óhajtásunk is márczius 15-én, szabadságunk születése napján.

Kolozsvár, 1893. márcz. 5.

Kovács János.

Sajtószabadságunk.

Márczius idusát, mint a magyar *sajtószabadság* születésének ünnepét üljük. Pedig sajtónk még *manap sem szabad teljesen*. Nemcsak az egyház nem mond le végkép a censura jogáról, hanem a tanügyi kormány is gyakorolja azt. A *tankönyvek* approbatioját előleges bírálatához köti a helyett, hogy a tanároknak, illetőleg tantestületeknek — a sajtótörvények keretén belül — szabad kezét biztosítva a tankönyvek megválasztásában. A középiskolai tanár-egyesület már moz-

galmat indított ebben e tekintetben s valószínű, hogy egy esztendő múlva márczius idusa még nagyobb ünnepe lesz a sajtószabadságnak, mint manap, s hogy nem lesz egyéb korlátja, mint az az egyetlen paragraphus, a mit Deák Ferencz elegendőnek tartott biztosítására; az, hogy „*Hazudni nem szabad!*”

Kolozsvár, 1893. febr. 28.

Dr. Márki Sándor.

Egy kis nyúl szívűség 1848-ból.

Ezelőtt 15–20 évvel a szabolesi és zempléni kis hetilapokban Forradalom cz. alatt írt terjedelmes naplóból sokat kiadtam; de ezt a nyúl-históriát elhallgattam, mert még éltek a szereplők. Ma talán már nem élnek, s így elbeszélem nevök kezdőbetűit jelezve csak.

A zempléni zászlóalj a Schwecháti csata után gróf *Andrássy Gyula* őrnagyunkkal, Pozsonyból Köpcsénybe tétetett ki. A helység Ausztria felé néző nappályati oldalán van az Eszterházyaknak egy széles sánczezal, földbástyával körített kis vára, közepén nagy kastély. Valaha sokat éregett ez a vár. A tisztek ebben a kastélyban, a legénység a helységben voltak elszállásolva, a huszárok szintén így. A vártól egy öreg-ágyú-lövés távolságig a Lajta-folyóig síkság.

A folyó tulsó partján már osztrák falu áll. Neve *Berg*, s a név is mutatja, hogy itt már hegyes vidék kezdődik. Ez a kis falu szintén telve volt osztrák lovassággal és gyalogsággal.

Egy szép napfényes novemberi délután mi gyalog-tisztek a vár földbástyáján ülve beszélgettünk, midőn három huszár-tiszt lóháton Berg felé kilovagolt; könnyű sapka fejükön, akkori rövid dolmány, bőrs lovaglónadrág rajtok, s kard az oldalukon. Az egyik *G. K.* őrnagy, *gróf S.* és *D.* hadnagyok. A síkság közepén túl jártak már, midőn látjuk, hogy Bergnél a térdig érő Lajtán, három fehér-frakkos német tiszt szintén oly könnyen öltözve és fegyverezve, átgázoltat, s a három huszár felé vágat. Mi azt képeltük, hogy a bástyáról megelevenedve fogjuk újra látni a római történetben feljegyzett három Horatius és három Kurjatius históriáját. Csalódunk azonban, mert a három huszártiszt nem várta be a német lovas-tiszteket, hanem visszaszaladtak a köpcsényi várba, a három német tiszt pedig csendesén visszalovagolt Bergbe.

Később ez a *G. K.* mint brigád-parancsnok volt oka vigyázatlansága miatt a bábolnai meglepetésnek is, hol *Szél József* őrnagy egy zászlóalj princz-preusszal elfogatott, s mi zempléniiek is sokat szenvedtünk. Igmándnál Görgei fővezér rögtön elmozdítja őt a brigád-parancsnokságtól, s

a hadjárat végeig többé nem is alkalmazta. G. K. most az új honvédségnél legfőbb tiszti-rangra emeltetett. De más volt a péter-váradi vár története.

Id. Mezősy László
zempléni z.-aljbeli százados.

Székely József tüzér-hadnagy, a VI-ik lovasüteg parancsnoka.

— Arczképpel. —

A márcziusi napok még élő szereplőjét mutatjuk be képbén. Ott kezdte Petőfivel, Vasvárival s társaival márcz. 15-én dicsőséggel s végezte Aradon, hol a fegyverletétel után *Haynau* a bresciai hiéna, a piacz közepén *leköpte*. Székelyt eleven temperamentuma, lelkesedése, hazaszeretete, s értelme azokra a pontokra juttatta, hol nehezebb feladatok megoldása forgott szóban.

Jelen volt a világozi fegyverletételnél is, melynek egyes részleteit érdekesen írta le a történelem számára.

Székely 1824-ben szül. Magyar-Láposon. A bécsi műegyetemre akart felmenni 1847-ben, de Kossuth tanácsára Pesten maradt. 1848 szeptember havában az összes mérnöki-egyetem hallgatói közül 21-ed magával beállott honvéd-tüzérnek, de miután ágyuk még elegendő számban nem voltak, az új-épületben a töltények készítésénél alkalmazták. A *schwechati* csata után beosztották a VI-ik hatfontos lovasüteghez, mint köztüzért, a *moóri* csatától kezdve Világosig végig szolgált *Görgei* és *Klapka* táborában, *Guyon*, *Szodfried Gáspár* dandár parancsnokságai alatt. Résztvett a *kápolnai*, *nagysarlói*, *ácsai* stb. ütközetben, a szerencsétlen kimenetelű *iglói* csatában, hol két ágyút és három municziós szekeret az osztrákok elfogtak. Ezért haditörvényszék elé lett állítva, de Pszota és Szodfried alezredesek tanuskodásával nemcsak hogy felmentették, de *Görgei* a kiadott ítéletben meg is dicsérte. *Branyicskóndl* ő fordította meg a bomladozó szepességi zászlóaljat, a midőn a *Guyon* parancsára, saját irányzatával két kartácsot közibük bocsátott. A fegyverletétel után Aradon különféle címek alatt kétszer lett az osztrák armádiába besorozva, míg végre egy kicserélt certificattal menekült. Jelenleg Deésen tagosító mérnök és hat gyerek atyja, kik a társadalomban tekintélyes állásokat töltenek be.

— ó.

Ö!

Neve egyre nő, egyre magasnál magasabba kél, mint lángoszlop vészben és viharban azok előtt is, kik ma a hatalmi külső káprázat fényétől vakultan tapogatóznak a kivezető út felé, melyen a rémületes visszahatástól megóvnák — ha tudnák — a hanyatlásnak indult közerkölcsöket.

Ő maga mondja, kitől tanultuk véglehelletig szeretni a hazát, hogy e lángoszlop csak tömörülése volt az által-

nos nemzeti fellendülésből kigyúlt érzelmeknek, melyek e honnak, mint közös anyánknak emlőin táplálkozva, minden szülöttjében azon erős meggyőződést érlelék, miszerint nemi, nemzetiség, vallásfelekezeti és osztálykülönbség nélkül kötelessége a szabadságot kivívni, azt testvéri egyenlőséggel élvezni és közösen minden irányban megvédelmezni.

E kötelességérzet, ha velünk született, velünk erősödik lelki hatalommá; mint jog, hon-védő paizsunkra írva mellettünk fog harcolni, s ha el kell vérzenünk érette, mint hitelvünk, hogy feltámadunk boszuló utódainkban, villogjon sírunk felett.

Nagy-Bánya, 1893. márcz. 4.

Törökfalvi Pap Zsigmond.

Az 1848 — 49. évi hadszervezés.

Évek hosszú során át következetesen és tervszerűen állítanak Európa összes hadügyi kormányai ezredet ezred mellé s ágyukat szereznek, fegyvereket tökélesítenek, raktárakat állítanak, szóval erősen készülnek, hogy háboru esetén kudarcot ne valljanak.

És e szakadatlan készülődést látván, önkénytelenül eszébe jut az embernek az 1848—49 évi hadszervezés, mely éppen nem volt ilyen hosszas készülődés és mégis bámulatos eredményeket ért el. Most, mikor ez a modern, folytonos hadszervezés tart, érdemesnek tartjuk hát elmondani az 1848—49. évi hadszervezést, melyet nem előztek meg tárgyalások és tanácskozások, mely *hihetetlen gyorsasággal* állította talpra a honvédhadsereget, hogy az diadalmasan küzdje végig a harcot egy, hosszú időn át szervezett sereggel.

Az ellenséges invázió Magyarországot 1848-ban a lefegyverzés oly állapotában találta, mely példátlanul áll a történelemben. 1848. május havában még egyetlen katona felett sem rendelkezett a magyar minisztérium és mégis rövid idő alatt be van fejezve a hadszervezés, a nagy alkotás, mely mindenkit, ki az 1848—49. évi hadszervezést katonai szempontból tekinti át, bámulatra ragad.

A honvédgyalogság megalkotására az első lépés 1848. május hónapban történt és ugyan e hónapban kezdte meg működését a fegyverbizottság is. A kormány 50,000 fegyvert rendelt meg Bécsben és szerződést kötött a belga fegyvergyárakkal. Május hónapban 10 honvédzászlóaljat szerveztek, azonkívül részint benn volt már az országban, részint berendelték összesen 26 hadseregbeli zászlóaljat.

A magyar hadsereg törzsét tehát 26 zászlóalj és a május hónapban toborzott első 10 honvédzászlóalj és a nemsokára újból alakítani rendelt 11., 12., 13. és 14. új honvédzászlóaljak képezik, de ezek közül az első 10 honvédzászlóalj még alakulóban, csakis újonczokból áll. Így tehát az a haderő, mely néhány hónap alatt 15,000 emberből áll, még alig több 17,000—18,000 embernél.

A tulajdonképeni hadszervezés csakis októberben veszi kezdetét, midőn *Kossuth* ragadja kezébe a katonai ügyeket; mert az említett 14. honvédzászlóalj is alig-alig alakulva meg, már az ellenség elébe küldetik; éppen úgy a később toborzott és alakult valamennyi zászlóalj. Tehát nyugodt szervezkedés és begyakorlásról szó sem lehet és mégis már októbertől december végéig 42 új zászlóalj vonul a harctérre — és így tovább — min-

den egyes nap előteremt egy honvédszászlóalj, mert már április végén 150 honvéd-zászlóalj küzd az ellenséggel. Folytonos harcok között rövid 4 hónap alatt oly bámulatra ragadó szervezési eredmény ez, melyet a világ egy nemzete sem képes történelmében felmutatni.

Mi történhetett volna, ha 1848-ban az ország fővárosában fegyvergyárak, töltény- és felszerelési raktárak vannak! Milyen fordulatot vesznek a dolgok és hogyan végződik a harc, ha tevékenységünket a hadsereg kiképzésére szentelhetjük s nem vagyunk kénytelenek a hiányzó anyag előteremtésére fordítani erőink legjavát!

1848. végétől 1849. június végéig, tehát nem is egy év alatt, összesen 167 zászlóalj alakult, melynek létszáma 152.540 ember volt. Ebbe a létszámba azonban a lovasság és tüzérség is bele van számítva.

El se akarja hinni az ember, hogy a semmiből egyszerre ilyen óriási seregek keletkeztek. A magyar tüzérség például 1849. júniusban 510 sik löveget számlál és e tekintélyes erő alapját nem több, mint 5, részint új, részint régi üteg képezte. Pedig elismert dolog, hogy az 1848. évi magyar tüzérség kitünőnek bizonyult és ha még tekintetbe vesszük, hogy a töltényeket, a megkívántató lovakat és ezek felszerelését is csak hamarjában kellett megszerezni és előállítani, akkor lehetetlen a hatalmas munkától és az elért bámulatos eredménytől megtagadni az elismerést.

A gyalogság és a tüzérség megalakulása óriási nehézségekkel járt, csak a lovasságot illetőleg volt kedvező a helyzetünk, mert lovasságunk nagy része rendelkezésünkre állott. Az 1., 2., 3., 4., 6., 9. és 10. számú huszárezredek 8—8 százada, a 11. Székely-huszárok 6. százada, a 8. ezred 5. százada és a 12. ezred 3. százada benn volt az országban. Ezeket azután kivezényelték az ujonnan alakított 6 huszár-ezreddel. Összesen 26 század volt távol a hazától s így a lovasság a többi fegyvernemhez képest még aránylag szerencsés helyzetben volt.

A műszaki csapatok felállításá minden nehézségek dacára nagy eredményt tüntet fel és valóban a magyar sereg 1849. júniusig, a hid-fogatok kivételével, melyeket mindig nélkülöznünk kellett, kevés kívánni valót hagyott hátra.

A magyar hadszervezés tulajdonképeni munkájá arra az időre esik, midőn Windischgrätz bevonulásakor a magyar kormány és az országgyűlés Debreczenbe kénytelen átteni székhelyét, tehát január, február és márczius hónapokban. Három hónap alatt csodálatos eredményeket ért el a hadszervezés, pedig nem is az egész ország, csak néhány törvényhatóság volt a honvédelmi bizottság hatáskörében. Debreczenben az országgyűlés és a kormány ügyvitelének összes apparátusa, a táborkar, a vezérkari osztályok, Nagyváradon az ágyuöntőde, a fegyver- és tölténygyárak, a ruházati bizottságok, élelmezési ruhatárak, posta-berendezések, kórházak, tüzérségi, szekerészeti és más műszaki telepek, lőszerelvényi raktárak, útász-, gyógykovács- és patkoló-tanfolyamok stb. Mind azonnal, gyorsan, rohamosan lettek megteremtve. Hogyan történt meg mindez, azt nem tudja az ember megmagyarázni, mert valóságos csoda az, melynek megfejtését a magyar ember hazaszeretetében kell keresnünk.

Nem voltak fegyvereink, de mikor az ellenség elé kellett küldenünk hős katonáinkat, akkor már volt fegyver is mindenkinek a kezében. A rácz fölkelés kitörésekor, midőn a 10 első honvédszászlóalj toborzását megkezdték, semmi fegyver sem volt az országban, összesen 6000 darabot adtak át az új-épület raktáraiból. Ekkor a Batthyány-kormány belga fegyvereket rendelt meg, de ezekből alig érkezett be az országba pár száz darab,

mert a megrendelt szállítmányokat az ország határán lefoglalták. Később az újépületben 2000 puská és 2000 kard került napvilágra.

Ez volt összes fegyveralapunk, melyből néhány hónap alatt 160.000 honvédnek kellett fölfegyverkezve lennie. November közepén adta ki a parancsot a hazai vas- és gépgyárak igazgatóinak Kossuth Lajos, ki akkor már a honvédelmi bizottság elnöke volt, hogy a képesített munkások hiányozván, Pestre kell küldeni az összes bányamunkásokat, hogy a fegyvergyári munkálatokban részt vegyenek. Tehát nemcsak a fegyvergyárat, annak gépezeti és mintázati berendezéseit kellett most megteremteni, hanem még a munkásokat is ekkor kellett kiképezni.

A honvédszászlóaljak felszerelésére a posztó egy részét csempészet utján szereztük be, mert az országban nem volt elegendő posztógyár, Ausztriából vagy a külföldről posztót behozni pedig nem lehetett. A nagy mennyiségű lábbelit házilag állította elő az a kevés iparos, kik az ellenségtől mentes területeken laktak.

És mikor az ország e rettenetesen lefegyverzett állapotában pár hónap alatt olyan óriási alkotást látunk megteremtve, akkor a kormányzót és a nemzet harci géniuszát illeti meg érte a dicsőség. Mert máshol is voltak a 48-iki hadszervezéshez legalább részben hasonló alkotások, a nélkül azonban, hogy hasonló eredménnyel állották volna ki a tüpróbát.

Nézzük például Franciaországot, hol az ország gazdag, hol segélyforrások mindig bőségesen kínálkoztak és hol a Niel marsall által újjászervezett mobil-gárdának mégis csak egy részét találta felszerelve az 1870. évi német invázió. És ez is csak azt bizonyítja, milyen nehézségekbe és akadályokba ütközik a seregszervezés. Az 1865. évi novemberi szerencsétlen sereg-redukció után három évig hasztalanul fáradozott Niel, hogy az elkövetett hibákat helyrehozzák, az előbbi létszámot megteremteni nem lehetett, míg végre bekövetkezett az 1871. évi nagy katasztrófa.

Mi 1848—49-ben olyan szervezéssel állítottuk talpra a honvéd-hadsereget, mely a hadviselés történetében páratlanul áll, melyhez hasonlót csakis egy lét és nemlét harczát vívó, lelkesült nemzet és annak lelkesült vezetői hajthattak végre egy olyan nagyszabású polgári kormányzó és szervező lángszeszszel élükön, mint a minő Kossuth Lajos volt, ki a vésznek e nehéz idejében megmentette a nemzet becsületét — fentartotta a hazát!

(Budapest.)

Sajó Aladár.

Honvéd-egyletek köréből.

A budai szobor-leleplezés és a honvédek segélyezési ügye.

Mind a budai honvéd-szoborügy, mind a honvédek segélyezésének égető kérdése napirenden van az országban mindenfelé. Egyiket felvetette a központ felhívása, a másikat pedig a honvédek szájalmat keltő insége és az a kevés gond és figyelem, a melyben ezt az ügyet az intéző körök részesítik. Egyletekben, bizottságokban, körökben, beszélgetés tárgyát képezi ez a dolog s vitatják a napi sajtóban is.

Ujabbán a Bartha Miklós orsz. képviselő és kiváló publicista által szerkesztett „Ellenzék“ című lap 52. száma foglalkozik tüzetesen ezzel a két kérdéssel, a 48—49-es

idők egyik kiváló bajnokának tollából. Átvesszük szóserint ezt a közleményt, hogy az illetékes körök figyelmét felhívjuk, egy országrésznek e két kérdésre irányuló hangulatára. A kérdéses czikk ez:

Közeledik ápril 6-ika, mikorra a honvéd-egyletek központi bizottsága országos honvéd-gyűlést hívott össze.

Alig egy hónap választ el a kitűzött időtől s még a gyűlés programját nem ismerjük; úgy, hogy a vidéki egyletek teljesen tájékozatlanul állanak s küldötteik éppen oly tájékozatlanul fognak ápril 5-ikén Budapestre érkezni, hogy előkészület nélkül, rögtönözve határozzanak.

Egyetlen kérdést ismerünk, mely a közgyűlésen tárgyalatni fog: ez a budai honvéd-emlékszobor leleplezésének ügye. És ez az egy: elég fontos arra, hogy a vidéki egyletek aggódva és nyugtalanul tekintsenek Budapest felé és ne akarjanak készületlenül az ápril 6-iki közgyűlésen megjelenni.

Azért szólalok fel, hogy előkészületre figyelmeztessem a vidéki honvéd-egyleteket. Eljött az ideje, hogy *gyűléseket tartsanak*; megállapodásaikat, indítványaitak egymással *közölgjék* s küldötteik találkozására Budapesten, a közgyűlést megelőző napra, helyet és időt jelöljenek.

Két kérdést tartok ezúttal előkészítendőnek. Egyik, a *szobor-leleplezés* ünnepélye; másik az *agg honvédek segélyezési ügye*. Ezekről mondom el véleményemet.

1) Köztudomásu tény az a botrány, mely fél évvel ezelőtt az emlék-szobor leleplezésével terveztetet.

Remélni akarom, hogy azt a tervet az intézők végképpen levették napirendről s többé nem fogunk találkozni vele.

Nem akarom én vitatni, vagy kétségbevonni a szobor-bizottság tagjainak hazafiasságát, de az kétségtelen, hogy oktalanul jártak el, s ezért csendesen és feltűnés nélkül félre kell vonulniok, hogy a közgyűlésnek ne legyen oka tetteiket bírálat tárgyává tenni s felettük hátrózni.

Kétségbevonhatatlan igazság az, hogy a negyvennyolc-as honvédek ügyét a *jelenlegi politikai kérdések hullámaiba bele dobni nem szabad*. A régi honvédség ügye már a *történelemé*; összeforrott a *nemzeti dicsőséggel*, s a ki annak babérait vakmerő, vagy tudatlan kezekkel azért tépdesi, hogy az új idők politikai strébereinek homlokára illessze: *nemzeti bünt követ el*.

Szabadságharcunk: a 48-as honvédség tettei: a *hazaszeretet oltárán örökké lobogó láng*; melyre a jövő nemzedékek semmiféle Hentzi-szobor koszorúzással meg nem zavart kegyelettel kell, hogy visszaemlékezessenek.

Tetszik-e aztán, vagy nem az udvari személyzetnek? (talán éppen azoknak, kik 48-ban a harcot ősi alkotmányunk ellen vezették!) tetszik-e Szapáry Gyula grófnak, vagy Ivánka Imrének? stb. A felett nyugodt lélekkel napirendre térhetünk. A ki haragszik: majd megbékéllik a maga kenyerén.

2) Lássuk már az — agg-honvédek segélyezési ügyét.

Nincs kinosabb érzés, igaz hazafi kebelnek, mint mikor a napilapokban ilyen híreket olvas: Schauer-

schütz Júlia, a szolnoki csata hősnője betegen és nyomorban fekszik; N. N. volt honvéd, a képviselőház nyugalmazott szolgája meghalt; végnapjait nyomor és nélkülözések közt töltötte!...

A magyar társadalom annyi okos és oktalan dologra áldoz naponkint, hogy az agg honvédeket nyomorban sinlődni és elveszni nem hagyná. Csak lenne, a ki számba vegye és számon tartsa a segélyre szorultakat.

E részben hibáztak és hibáznak úgy a központ, a felügyelő-bizottság, mint a tétlenül tespedő vidéki egyletek.

Avagy olvassuk a 3 évvel ezelőtt hozott honvéd-segélyezési alapszabályok 19-ik pontjában e következő sorokat: „Évi nyugdíj-járandóság: volt honvédőrmesternek 54 *frt*, tizedesnek 28 *frt*, közkövitéznek 18 *frt*.” Még arra sem elég, hogy a ki rá van szorúlva, mindennapi kenyeret vegyen rajta. Rosszabb a koldus-kenyérnél, *szégyen ránk, ha tovább is túrjuk*.

Számon kell kérnünk a felügyelő- és segélyző központi bizottságoktól, a mit eddig *tettek*, vagy *elmulasztottak*.

Miért *titkolóznak* a kiosztott segélyekkel? A közönség és vidéki egyletek egy betűt sem tudnak róla: kit, miként segélyeznek? Mennyire volna szükség, hogy a nyomorultakat ellássák?

Számot kell, hogy adjanak, mert hiszen azt eltitkolni nem szabad! — Hová tették a királyné 100 ezer aranyát s a többi jelentékeny magánadományokat, hogy valahára tisztán lássunk.

A ki tehetetlen, vagy méltatlan rá: *álljon félre* a honvédsegélyezési ügyek vezetésétől.

A vidéki egyleteknek is *dolgot kell adni*, hogy bajtársaikat, kikkel egy társadalmi körben élnek *megismerjék*, azokkal gyakrabban *érintkezzenek*; egymást *segítsék*, *vigasztalják*, s ha út a végső masirozás órája — *eltemessék*.

A magyar képviselőház bizonyára nem lesz fukar, ha be kell váltani azt az ígéretet, melyet az egykori Honvédelmi Bizottság tett a nemzet harcosainak 1848. december 22-ikén közzétett felhívásában, hogy:

„A *kit csaták közben szerencsétlenség érne s kenyérkeresetre és további szolgálatra képtelenné válnék: annak az ország választást enged e három közt:*

1. *Vagy becsületes ellátás holtig.*
2. *Vagy 10 hold örökös földbirtok.*
3. *Vagy 1000 pengő forint.*“

Ezt kérjük és kívánjuk.

Sz. S.

A Dekker testvérek.

Török-Becsén lakó Dekker Sándor vaskereskedő két levelet intézett a „Történelmi Lapok” szerkesztőségéhez 1892. decz. 3. és 10-ről, melyekhez 7 darab 1849. márcz. jul. havában kelt régi levelet mellékelte. Ezt írja:

„A mellékelt levelekből érthető, miszerint dicső halált halt két boldogult testvéremről szeretnék biztos tudomást szerezni; hogy *hol és mily körülmények közt haltak el?* ama nagy napokban, midőn mint honvédek a hazai érdekében harcoltak. Talán lesz még valaki az életben levő 48-as honvédek közül, ki egyikre vagy másikkra emlékeznék.“

„Idősb bátyám *Nándor* középtermetű, barna arcú ifjú vala, ki egy évig a katonai növeldében tanult, tőle 4 levelünk van. Ifjabb bátyám *János*, magas, szőke 19 éves jogász volt; tőle 3 darab 49-ben írott levelet küldök.“

„Édes anyánk *Franziska* még most is él; közel 90 éves. Magyarul írni, olvasni nem tud; ezért vannak néhai testvéreimnek hozzá intézett levelei németül írva.“

„A leveleket használat után visszakérem.“

* * *

A kezemhez adott 7 levélből az alábbi részleteket közlöm:

1. *Dekker Nándor* főhadnagy volt a 72-ik honvéd-zászlóalj 5-ik századánál. Ezt a címet írja magáról anyjának *Ilyéről*, honnan a hozzá intézendő leveleknek *Dobrára* küldését kéri.

Első levelét Nagy-Halmágyról, Zarándmegyéből, 1849. márcz. 5-ikén keltezi s Szegedre címezi. „Február 14-ikén jöttem ide Nagy-Váradról *Weber* alezredessel (Oberst-Wachtmeister), hol *Csutak* alezredes saját zászlóaljához, a 27-ik zászlóalj 3-ik századához vett fel. Itt igen rosszul élünk, mert a helységben nincs vendéglő, de néhány nap mulva alkalmasint *Dévára* megyünk. Útközben mindenütt ellenség, a *móczok* közt kell áthatolnunk; de hát közükbe vágnak. Nevenapjára minden jót kívánok. Ha többet nem látnám kedves anyám! bocsásson meg hibáimért. De ha Isten akarja: megérem még azt a boldogságot, hogy együtt lehessünk.“

A 2-ik levél ápril 2-ikán kelt *Körös-Bányán*. Így szól: „Tegnap este 8 óraker jöttem ide *Váczáról* 1/2 századdal. Innen a mieink *Boiczára* vonultak, hogy a *móczokat* megtámadják. Most már nem vagyok önkéntes, hanem rendes főhadnagy a 27-ik zászlóaljnál. *Váczán*, hol a híres kénes melegfürdő van, 3 hétig feküdtünk, s nagyon rossz dolgunk volt. Néhány nap mulva egész zászlóaljunk Nagy-Váradra készül s onnan *Szebenbe* helyőrségnek. A *Brádi*-családot a múlt héten ásták ki; 4 hónapig feküdtek ott, hová a *móczok* megölve hányták, 14 halott: gyermekek, asszonyok, férfiak. Négy koporsóba helyezték őket s nagy parádéval temették el. Egész *Zarándvármegye* olyan szegény, hogy nem lehet benne tisztességes ételt kapni.“

A 3-ik rövid levél is *Körös-Bányán* kelt, ápril 11-ikén. Ebben arról tudósítja anyját, hogy még mindig a 27-ik zászlóaljhoz van beosztva, míg saját zászlóaljához juthat. „Előcsapatunk *Brádon* fekszik s rövid idő alatt a *Bánságba* visznek.“

A 4-ik levél csak 5 sornyi. Kelt *Ilyén* 1849. június 14-ikén. „Csak azt az öröndetes hírt közlöm, hogy 14 nap alatt egész zászlóaljunk *Vereczre* megy s akkor kedves anyám közelebb leszünk.“ Ezt *Török-Becsére* címezte.

Úgy látszik innen *Ilyéről* tette anyja levelébe azt a kis külön czédulát, melyben címét már úgy adja fel, hogy a 72-ik zászlóalj 5-ik századában szolgál, s leveleit *Dobrára* kéri „mert itt a postamesternek megbízást adok, hogy hová küldje utánam.“

Ezentúl tehát *Dekker Nándor* főhadnagy a 72-ik zászlóalj sorsában osztozott.

2. *Dekker Jánosnak* három levele van. Ezekből egész biztosan megállapítható, hogy a *Vasvári*-féle csapatokkal jelen volt a *fontinelli* csatában; azután senki sem látta s ott kellett elesnie.

A *bécsi halálfejes legiónál* szolgált mint önkéntes, s ápril elején *tizedesi* rangot kapott.

Első levele kelt *Bánffi-Hunyadon* 1849. márcz. 24-ikén. Benne ezeket írja:

„A mi századunk Nagy-Váradról Erdélybe *Bánffi-Hunyadra* jött. Itt a havasi oláhok ellen kell harcolnunk, kik *Janku* vezérlete alatt irtózatossá gyilkolást, rablást vittek véghez. Ezt a várost is annyira kirabolták, hogy semmit sem kaphatunk benne. Bem csapatairól semmit sem tudunk, mert az utak el vannak zárva. Nagy-Váradtól idáig az út igen terhes volt: mind hegyek közt jöttünk. Azonban remélem, ehhez is hozzászokom. Holnap csatázni megyünk.“

A 2-ik levél *Gyaluból*, ápril 23-ikéről van kelteve. Tartalma ez:

„Most itt vagyunk *Gyaluban*, az oláhok ellen, kik *Janku* vezérlete alatt mintegy 8000-en lehetnek a hegyek közt. Már öt csatában küzdöttünk ellenök, s Istennek hála mindig szerencsével. Nem voltunk többen: 1 század Német légió, 3 század nemzetőr és két 3 fontos ágyu, de ezekből csak 14 embert veszítettünk.“

„Nem a legjobban vagyok; nehezemre esik a hegymászás, úgy hogy ha 1 órát gyalog mászok rajtok, egészen oda vagyok s ilyenkor parancsnokunk szekerem kell, hogy az ellenség közelébe vitessem. Két héttel ezelőtt káplár lettem s azóta 50 kr. napidíjam van; remélem rövid idő alatt még előbbre megyek.“

„A napokban nálunk járt főparancsnokunk *Giron* ezredes s azzal biztatott, hogy rövid idő alatt Bem csapataihoz s vele a *Bánságba* jutunk. Előbb *Aradot* s azután a többi *bánsági* vidéket támadjuk; remélem kedves anyám, hogy 5 hét alatt *Frányovára* visszatérek. Erdélyben a dolgok igen jól állanak, *Puchner* meg van semmisítve.“

A 3-ik és utolsó levél, 1849. július 3-ikán *Balcsokon* íratott, csak 3 nappal a *fontinelli* csata előtt. „*Baltsog*“ — miként a levélíró németes kiejtéssel írja — erdős terület a *meregyői* határban. Anyjához a levelet *Új-Becsére* címezi, kiről úgy tudja, hogy már haza költözött.

„Utolsó levelém óta — írja — napról-napra rosszabb dolgunk van. Itt az istentől elhagyatott *havasok* közé jutottunk, hol már 5 hét óta szabad ég alatt tanyázunk s naponként 3—4-szer megmos az eső. Az égalj itt körülbelül olyan, mint nálunk novemberben, gyakran jár a jégeső, 3—4 nap alatt egyszer ha kapunk 1/2 font húst. Légionk ruhája, lábbelije rongyolott, férgekkel vagyunk tele; nagy a nyomoruság.“

„Századunk, hol én is vagyok, csak 47 főből áll, a többiek elesetek, mert gyakran csatázunk s ilyenkor kiáltják: „*Légio előre!*“ A harc itt igen veszélyes, mert az oláhok, kik az erdőkben rejtőzködnek, 20—30 lépésnyire bevárnak s akkor tüzelnek reánk. Mi pedig nem tudjuk őket üldözni, mert a rejtékútakat nem ismerjük. Hasig érő mohában (?) kell gázolnunk; sokszor egész század elszakad a főcsapatától s csak nehezen vághatja ki magát.“

Remélem kedves anyám, hogy közelebbi levelemben azt jelenthetem, hogy átléptem a magyar vadászokhoz.

Az orosz csapatok mult héten Vöröstoronynál betörték s egész Szobenyig előnyomultak. Kolozsvárról naponként sok család vándorol Nagyváradra. Egészséges vagyok, de nyomorúságban élek; nem remélem, hogy a Megváltó erről a helyről kiszabadítson.

Ezt a levelet a táborban, a puszta földön, hason fekve írom. *„Ede anyámék már hazaköltöztek úgy-e? De én?...“*

A fontineli csatából menekült harczosok úgy tudom Kolozsvárra vonultak vissza, s innen augusztus közepén Zsibó felé vonultak és a fegyvert ott tették le. Emlékszem, hogy mikor aug. 17-ikén korán reggel Bánffi-Hunyadról, hol az éjet töltöttük, hadsergünk kivonult s a muszkák mindenütt nyomunkban, ott hol Hunyadon túl 1 kilométernyire ágyuink először megállottak s Bánffi-Hunyad felé visszalöttek, egy kis csapat bécsi légió zárt tömegben az országúton haladt, csendesen huzódva. Ez lehetett Dekker János századának maradványa.

Kolozsvár, 1893. márcz. 5. Szabó Sámuel,
volt tüzér főhadnagy.

Az öreg honvéd.

*Az élet alkonyán, estvelén is túl van;
Hajfürtei csüngnek fehér koszorúban;
Egykor szép homlokát a sok ráncz elfedé;
Jövendője nincsen, csak a múlt int felé.*

*Ez elsülyedt világ; ez a rég-múlt idő,
Mely ámit, hiteget, pedig vissza nem jő;
Melyből még a sok is oly végtelen kevés,
Mindig koldus volt a hűtlen emlékezés.*

*Gyökeret vert lelke mégis oda tapad,
Féltékenyen őrzi azt a kis fonalat,
Mely a földhöz köti, mint a korhadttólgyet,
S melyet kis vihar is könnyedén ledönthet.*

*Lobogó vágyaknak szép tündér erdeje
Szólítja, hogy szívét ismét dobja bele:
Arczán egy-egy ideg megfeszül, megrándul,
De föl nem melegszik hazug mosolyátul.*

*Tűzhányó vulkánok csábitják, susognak,
Rá zúdítják hevét az indulatoknak:
De ő az életnek kelyhét már kiitta,
És meg nem inogva, áll, mint márvány-szikla.*

*Am, ha végig nyargal a múltnak szekeren,
Lelkebe villámlik egy égi tünemény:
Izmai feszülnek, czedrus lesz alakja,
És tüzzé vált vére égeti, ragadja.*

*Tülvilági fényben ég az öreg szeme;
Lelke mint ha ismét szárnyat csesztene;
Mint ha emelkednék; mint ha égbe szállna;
Két karja kitárul, mint két sudar pálma.*

*A levegőében villámok cikáznak;
A föld reszket nyomán tüzes paripáknak;
Szuronyok erdejét látja maga körül,
S szent hevéletében csak sir, zokog, örül.*

— „*Lovamat! Kardomat! Előre! Előre!*“
Ott a jó öregnek szíve ketté törve....
Halál-fátylat öltött szeme pillantása....
E gonosz időket, jobb is, hogy ne lássa!

Kolozsvár, 1893. márcz. 4.

SZÁSZ GERŐ.

Emlékezet

„Te össze tört hajónk egy deszka szála
Mit a hullám és a szél viszálya
A tenger partra vet.“

Petőfi.

1848. márcz. 15-ike szerda nap volt, ködös, borús idő; reggeli 7 óra tájt mentem fel a mérnöki egyetemre, az előadásokra; látom a Kigyó-utca szegletén Sükeit másodmagával, hogy egy nyomtatványnak a falra való felragasztásával bajlódik; Sükeit jól ősmelve hozzá megyek s mivel sokkal törpébb volt nálamnál, a fején keresztül nyúltam és a már jól meg csirizelt papirost oda nyomtam a falhoz; körül-belől ez volt írva a nyomtatványra:

„Testvéreim! A pillanat, melyet élünk, komolyabb teendőkre szőlít fel bennünket. Európa minden népe halad és boldogul: haladunk és boldogulunk kell nekünk is, követeljük jogainkat, melyeket tőlünk megtagadtak, és kívánjuk, hogy azok mindenkiel közösek legyenek; kívánjuk a sajtószabadságot, a censura azonnali eltörlését és felelős ministeriumot Budapesten, évenkénti országgyűlést Pesten és azt rögtön, stb.“

S a mikor ezen felragasztási műtétet elvégeztük, már körül voltunk állva úgy, hogy alig tudtuk magunkat keresztül törni, hogy az egyre növekedő tömegből kivergődjünk. Bementem Sükeivel a *Pilvaxba* (így hívták a kávéház bérlőjét, az Uri utcában, mely ma Koronaherczeg utca) hol akkor a pesti fiatalok szokta gyülekezni. Ott tudtam meg, hogy a proclamatiót Jókai írta. Ő maga is személyesen ott volt, kivüle jelen voltak még: *Petőfi, Degré, Lisznyai, Vasvári* és sokan. Láttam, hogy itt valami nagy dolog van készülöben, de mivel sem orvosok, sem mérnökök, sem jogászok nem voltak, kedvetlenül felmentem az egyetemre a geometriai előadásokra; tanárunk Peczvál egy igen szigorú ember, az osztályba való belépésekor szokta rendszeren felolvasni a kathalogust, s minthogy még egy absentiam sem volt, s nem is akartam, hogy legyen, nem volt mit tenni mint a legnagyobb keserűséggel, bánattal és kíváncsisággal felmenni az osztályba és szokott helyemet, az első padban éppen a tanárral szemben elfoglalni és figyelni. Az előadás a legnagyobb csennel folyt a midőn ugy 9 óra felé a folyósón roppant nagy lárma és zaj támadt és abban a perczen az ajtó kicsapódik és belép Petőfi. Az összes orvosnövendékek utánna tódultak be, úgy hogy zsúfolva voltunk; s ez mind egy pillanat alatt történt. Petőfi éppen a tanár mellé állott a cathedrara, komolyan és egészen exaltálva (különben én igen sokat voltam Petőfivel, de őt nevetni soha sem láttam) mire a tanár kissé félre állott és ekkor mint egy mennydörgés elkezdte

szavalni a „*Talpra magyart*,” melynek minden versszakára elkiáltottuk vele, hogy *esküszünk*, de ez a kiabálás, éljenzés oly erős volt, hogy azon csudálkoztam miképpen maradhatott a falon a fekete számoló-tábla, mely tele volt számtani levezetésekkel, hogy le nem hullott.

Mikor Petőfi nemzeti dalát elszavalta, azt kiállotta hozzánk: „*utánam fiúk*” és azonnal indult is ki, én pedig örömben úgy elhajtottam a czirkalmot, hogy a mai napig sem akadtam rája; mikor már kiértem a mérnöki egyetem-térre (a mérnöki egyetem akkor a francziscanusok kertjében egy kis emeletes szobában volt, valószínű, hogy most ott a Ferenczrendiek bazárja van) akkor már az a kis tér zsúfolásig tele volt néppel.

A Pilvaxból ment az ifjúság először az orvosi egyetemre, onnét jöttek a mérnöki egyetemre, és most mentünk a jogászokhoz. De itt már bajosabban ment a dolog, mert a földszintet és két emeletet összejárni nem lehetett, hanem összekiabáltuk és arra mind kijöttek. Azonban egyik tanár jogászhallgatóit kimenni nem engedte és kinyilatkoztatta, hogy előadását félbe nem szakítja; de biz az ijjesztés nem ért semmit; „*le a székről*” kiabáltak és csakugyan ki is húzták a széket alóla. s ott hagyták mindnyájan a faképnél és lejöttek az egyetemi térre. Hasonlítottunk a méhekhez mikor rajt eresztenek, dongtunk, zúgtunk, de a történekről és a még történeudókról még tájékozható fogalmunk sem volt. Az egyetem-téren úból elszavalta Petőfi a „*Talpra magyart*” harmadszor. Ezután beszélt Jókai, s a ki őtet akkor nem hallotta beszélni, az nem tud semmit, nem hallott semmit.

Olyan volt mint egy új Mózes, ki az ígélet földjére vezeti ki a népet egyiptomból. Akkor ő nem is volt ember hanem szellem, melynek minden szava lángolt, gyújtott. Utánna felállott Vidats János, s mikor megkezdte a beszédjét, jött le az amplissimus egyetemi senatus határozata, mely szólt eképen: Akik az előadásra vissza nem térnek, meg *ötödöltetnek*.”

A visszatérésre határidőt tűztek ki és követelte a Decanus maga is, hogy vagy mondjanak le a lakomáról, a mit tervezett a pesti központi fiatalság, vagy pedig a „*móres*”-ből *secundát* kapnak. Vidats visszakiáltott, hogy inkább adjanak a móresből *secundát* s folytatta beszédjét.

Daczára, hogy már az eső javában hullott és dél is közelgett, a tömeg nemhogy apadt volna hanem szaporodott, úgy hogy csaknem egy órai idő kellett, míg a jogászok egyetemétől, a Kerepesi útca közepéig keresztül tudtam magam fújni. Ott volt a *Landerer* és *Heckenást* nyomda. Már midőn én odaérkeztem. Petőfi, Jókai, Vasvári Sűkei a sajtót lefoglalták és a német betűszedők vivát-kiabálások között szedték a „*Nemzeti dalt*” és még azt, hogy „*mit kíván a magyar nemzet*”!

A míg e betűszedések és nyomtatások történtek, beszéltek többen így pl

Vasvári: „A pápa volt az első — mondá, ki meggyújtotta a röppentyűt és ezek elpotyogtak végig az egész Európán; megkezdődött Sziciliában, hogy folytassák Franciaországban, Ausztriában és Pesten; nem kell többé censura, nem kell pap (a papokra azért haragudott mert *Körmöczy* volt a peccovicsok igen híres szónoka, kivel később is sok bajunk volt) hogy egy harmadik vigye imádságunkat az Istenhez, ezután közvetlenül szólunk az urral.”

De ki is tudná azt elmondani mind a mi itt történt és a mit látott hallott, és érzett az ember.

Beszélt *Degré*, *Egressi Gábor*, *Jókai*. „Le az esernyőkkel uraim — mondá — mert a ki a kalapját félti, az félti az életét is; a ki a ruháját félti, az félti a bőrit is,“

és az esernyők mind le lettek eresztve, pedig ugyan szakadt az eső.

Ekkor a francziscanusok templom-tornyában megkondult a harang, valószínűleg valami isteni tiszteletre. Kiállott Sűkei, szólván:

„Uraim, most húzzák a lélekharangot, hogy *temesűk el a censurát, kívánjunk nekik örök nyugodalmat*.”

Ekkorra már elkészültek a nyomtatványok és marokkal szórták ki az ablakokon a publikumnak.*)

Tehát a szabadsajtó már meg volt, mert „*imprimatur*” nélkül kaptuk a 12. pontot is.

A plakátokat az utcák szegleteire azonnal kifüggesztették és olvasható volt a magyar nemzet kívánsága 12 pontban, magyar és német nyelven. A „*Pilvax*”-ban pedig ki volt az oszlopra írva, hogy *Metternich* a vén róka (ki még más predicatummal is el volt látva) Bécsből megszökött. Le is volt pingálva miként fut, hogy a lába sem éri a földet, akkorát lép; egyik kezében aktákat, másokban zsebkendőbe kötött batyúját vitte.

Innen a múzeumi térre mentünk, hol beszéltek többen. Onnan a városházához, hol a centum paterek össze voltak ülve. Ők sem, mi sem oszlottunk szét, míg a program egészen elfogadva és aláírva nem volt és ki nem publikáltak.

Innét aztán egy deputatio ment Budára az öreg *Tancsics* után. A deputatiót *Almai Mór* vezette, éppen az, a ki elzárta. A helytartó-tanács a maga kebeléből nevezett ki deputatiót, a katonai őrsereghez *Tancsics*ért. S miután e deputationalis testület, *Nyáry* az alispán és többen kezeskedtek, kiadták a foglyot még abban az órában. A várbán felültették az öreg *Tancsics*ot egy kocsiba és a hídon keresztül Pestre a város házáig mind emberek húzták. Fáklyák világánál, mert 7-re járt az idő, s annyian voltunk a hídon, hogy csak egy pár újjnyira állottak kint a csolnakok a vízből és elsúlyedünk volna. A színházban a „*két anya gyermekét*” akarták játszani, de Bajza, a ki akkor a nemzeti színház direktora volt, s többek kérésére a „*Bánk-Bánt*” adták elő, és *Bánk-bán Egressi Gábor* volt. Már az előadás javában folyt, mikor berohantak a Budáról jövők.

Ezek elfoglaltak minden helyet, földszintet, páholyokat, karzatokat s az előadást félbe kellett hagyni a nagy zaj miatt. Most kezdődött a zavar, egyrésze kiállotta, hogy *kezdjék újból*, más része a folytatását ordította, hanem Erkel túltett mindenem és eljátszatta az orchesterrel a *Hunyadi hatyu dalát*, a zene minden hangot el-tompított, s utána játszták a himnust, a szózatot. Aztán kiállott *Füredi* és a legszebb népdalokat énekelte, azután elszavalta *Egressi Gábor* a „*Talpra Magyart*” és azonnal el is énekeltek a szerint, a mint azt Szerdahelyi zenére tette. Azután a marseillaise-t s a lengyel himnuszot.

Kihozták *Tancsics*ot a színpadra, de ő a nagy öröm miatt *beteg lett*, alig jöhetett fel; a katonák és városzolgák helyett már *nemzet-örök* állottak őrt, a nemzeti zászló mindenüvé ki volt téve, éjjel után kerültünk haza s a portásoknak nem fizettünk a kapu nyitásért semmit.

Az igaz, hogy egész nap egy falatot sem ettünk, de a mi fő — *szabadok* voltunk.

Mily külömbség volt ezelőtt tíz évvel, akkor a Duna áradása pusztított mindent; minden utcán fájdalom és rémület s a félelem járta házról-házra a lakókat, most pedig nem lehetett látni embert öröm nélkül.

*) Az én példányaimat befogom szolgáltatni az ereklye-múzeumnak.

E. nap hangulata minden kebelben egy túlvilági érzést keltett.

Midőn e sorokat írtam eszembe jut, hogy azóta mily sok ruhát elviseltünk, azóta az akkori szereplők egyik-másika is más köpenyeget visel — de én csak a régivel járok még . . .

Ez volt az első nap, majd megírom a többieket is ha nem találja szerkesztő úr azt, hogy igen hosszadalmas vagyok.

Deés, 1893. márcz. 4.

Székelly József,
mérnök.

Petőfi és a szabadság.

A szabadság érzetével is úgy vagyunk, mint más boldogsággal; míg bírjuk, nem vagyunk képesek megbecsülhetlen értéke szerint méltányolni. Nem csudálom, hogy sokak előtt a nagy márcziusi nap rajongó lelkesedése, kitérő öröme felfoghatatlan. Ki sohasem hordott rabigát, nem érezheti a pillanat nagyságát, melyben az széttörött. Kit a sötétségre nem kárhoztattak, nem tudja: mi a világgosság becse? — Ilyen sajátságos sors jutott osziályrésztül a lángelméknek, koruk ritkán méltányolja, *meg kell halniok, hogy örökké éljenek.*

Petőfi lánglelkének villámain sokszor olvasom, pályája nem ismeretlen előttem, még sem tudom elképzelni, hogy élt. Nem! Ő emberi alakban a szabadság eszméjét képviselte; testben sem halt meg, omló porait szent örökség gyanánt, szíveinkben hordozzuk: *a szabadság szeretete halhatatlan.*

Nagy-Sajó, 1893 febr. 27.

Sebastyén József.

Emlékezés.

Magyarhon búvájos hajnala: az 1848. évi márcziusi napok! Mily szépek valátok ti! Tavasz a szívekben, tavasz a természetben egyaránt. Minden embert csodás lelkesültség emelt ki a köznapiak sorából; minden ember embernek, s egyenlőnek érezte magát társaival. Karöltve járt az úr a néppel, gazdag a szegénnyel, s más köszöntést, mint: „jó napot polgártárs!” nem lehetett hallani. A nők kipírult arcokkal, égő szemekkel készítették a nemzetiszínű jelvényeket, s tüzték ifjak, férfiak keblére. Ez képezte saját öltözékükön is a legszebb díszet.

Sötét kép tárul eléink. Közelg az ősz, de a mely mosolygós, izes gyümölcs helyett vérvirággal kedveskedik. Virággal, mely nem válogat az évszakokban, melynek virágzására a jelt nem a pacsirta dala, de a kardok csörrenése adja meg. Férfiak kezében kard, szemükben elszántság komor tüze ragyog. Mindenki érzi, hogy vihar van készülöben . . . Az ég borúlt; a levegő tikkasztó; az égháború közel . . . Nehány pillanat s az irtóztató szélroham zúgva seprí végig az anyaföldet! Vakító villámok, s földrázó mennydörgések hirdetik a rettenetes tusát, melyet az elemek vívnak meg egymással.

1849-ik év! Te vérrel jegyezted fel magad Magyarországnak történelmének lapjain. A minden oldalról megtámadott magyar, mint félisten küzd, vívja az élet-halál harcot. Nők, gyermekek áhitatos, kérő fohászát, sebesültek fájdalmas panaszát elnyomja, a mindent túlharsogó ágyúörgés. Drága magyar vér festi pirosra a földet. Hull a nemzet java, virága; arat a halál. Óh, de mindez hiába! Szegény magyar te! Vajon mivel érdemeltél ily átkos véget, ily emberfeletti küzdelem után?!

Borongós setét idők járnak . . . A denevérek, baglyok, farkasok korát éljük . . . Nézzétek az általános pusztulást, a néma bánatot, a reménytelen kétségbeesést! Mikor az árulokodás jútalmazandó, nemes tett számba megy; mikor a bűn diadalt ül, s rejtőzni kényszerül az erény . . .

De a magyart, mikor legkevesebbet remélt, akkor is győzni engedte az ég. Bár ereje sokszorosan nagyobb próbára volt téve, mint a csaták végig harcrolásánál — dicsőséges, kettős győzelmet aratott: egyszerre győzte le magát és ellenségét . . .

* * *

Minden jó érzésű honfű és honleány kezébe egy megbecsülhetetlen drága kincs van letéve, melyet, mint nagy értékű tőkét, kamatostól kell átadnia az utána következő nemzedéknek. E tőke ez egyetlen szóban talál kifejezésre: „hazaszeretet.”

A reájuk bízott tőke gyümölcsötzetésére gondoltak ama dicsők, kik 45 évvel ezelőtt proklamálták a „szabadság,” „egyenlőség” és „testvériség” örökéletű igéit; ettől lelkesítve ajánlották fel minden erejüket, sőt legfélétebb kincsüket — életüket is, és szállottak szembe mindazokkal, kik szentségtelen kezeiket közös anyánk élete ellen felemelni merészkedtek.

Ti dicsők! Emléketek ez alkalommal is hálás érzelmek között újul meg szíveinkben, s kelt bennünk erős elhatározást, hogy mit nekünk szent örökségül hagyátok: a lángoló hazaszeretetet, nemcsak magunk őrizzük meg kegyelettel, de utódainknak is átadni szent kötelességünknek ismerjük.

Maros-Bogáton, 1893. márcz. 3-án.

Tokaji Irma.

Az Óceán halottjáról.

(Magyarázó sorokúl a Történelmi Lapok 1893. jan. 15-iki 2-ik számában közölt „Kossuth Lajos fiai nevelőjük társaságában” cz czímképhez.)

Irta: Dr. Vajda Emil.

Még a halálban is van — rangsorozat!

Jámbor prédikátorok és ihletett költők váltig hirdetik ugyan kenetes hangon hogy a halottas ágyon megszűnik az emberi és földi létnek mindennemű különbsége, s hogy a ki drága érzekoporsóban: illatos virágok közé ágyazva fekszik fön a ravatalon, semmivel sem különb, csak olyan por és hamu innen fogva, mint az a másik hült tetem, mely festetlen négy deszkában, ócska vászontakaró alatt indul a közös hosszú útra! . . . A véletlen szeszélye mégis kivételeket rögtönöz akárhányszor ez örök szabály mellé. . . És az utolsó óra verítékesöppjei, és az utolsó sóhaj gőzparái ezerféle alakban nehezedenek felhővé, ezerféle tónusban vetnek árnyékot az elköltözött élet visszamaradó egyetlen nyomára — a temető sírhantjára is! . . .

Kell önöknek t olvasóim, csattanós példa és bizonyosság? . .

No úgy nézzenek a képre s hallgassák meg annak szomorú történetét.

Az az igénytelen külsejű, jóságos és nyílt tekintetű, szelíden mosolygó komoly férfiú, a között a rózsá-arcú, viruló két gyermek között — épen ideillő, szálnalmas jelenség, egy ilyen fajta, kivételesen tragikus véggel, az 1848—49-ki szabadságharc különféle rangú és rendű áldozatainak hosszú sorából.

Mert a kik a csatamezőn hullottak el a nemzeti lobogó és nemzeti becsület védelmében: azok még egy jobb jövő erős hitével szállhattak le az anyaföldbe. . . Végasz volt a gondolat, hogy itthon porladoznak majd csontjaik, enyhület

és vigasz volt ily gondolat azoknak is, a kik már e hit ma-
lasztja nélkül vérpadon és bitófán haltak hazáért és jogért!
S a reménynek egy halvány sűgara, hogy visszakerülnek tán
egykor poraikban az édes álmodó, csöndes alvást biztosító
magyar földbe — ott derengett, ott mosolygott megtörő szem-
ében annak a sok száz és ezer földönfutó, hontalan hősnak
és martirnak is, a kiket három világrészben szétszórva sanyaru
tengődéstől, anyagi nélkülözésektől, emésztő honvágytól vál-
tott meg jótékony sietséggel a kora halál!...

Megfosztva mindentől, megfosztva még attól a csalóka
önámítástól is, hogy nemzeti vagy családi kegyelet visszakéri,
hazahozza talán egykor őt is hamvaiban, csak az egy *Karády
Ignác* hunyta le könyben úszó, fáradt szempilláit — mind-
örökre.

Miután hasztalan kopogtatott a korlátlan kényuralom
ajtájan. remegő kézzel emberi irgalmasságért a haldokló,
1858. őszén hajóra szállt, azzal hitegetvén magát, hogy
egészsége is javulni fog, ha túl az Óperencián, a távolság
növekedtével, kevésbé fogja érezni roskadozó, aszott testében
a beteg szív a hazai lég, hazai föld delejes vonzerejét

S jó barátok kérő és jeles orvosok tiltó szava nem
birta őt szándékában megingatni. Szeptember elején búcsút
vett Londontól. S pár nappal rá — meghalt a sík tengeren.

S nincsen olyan merész és ügyes bűvár, a ki rá tudna
most akadni csontjaira az atlanti Óceán titokzatos fenekén,
a hol jeltelenül nyúgósznak és múlnak el a tengeri utak
halottjai.

* * *

Az utókor hiában fogja keresni *Karády Ignác* szerény
nevét újjászületési korszakunk üstökös csillagai között.

Még a kortársak figyelmét is csak ideig-óráig vonta
volt ez magára *Kossuth* parlamenti beszédeinek egy sebtiben
készült, gyöngé kommentáru s csupán azért becses, mert első
gyűjteményével.

A *Kossuth* név dicsőségéből mindjárt a családtagok után
megis e névtelen férfit illeti az oroszánrészt.

S *Kossuth* belső környezetéből ő az egyetlen, a kinek
legalább is annyival, ha ugyan nem többel adósa Magyaror-
szág volt kormányzója, mint ez neki.

A kormányzót magát kivéve, *Karády* érdeme ugyanis
első sorban, hogy a *Kossuth* neve szeplőtelen tisztán fog át-
szállani a második milleniumra anuak fiaiban is.

Minő nevelést szánt ezeknek az apa? Vándorbottal ke-
zében s féllábbal már a száműzetésben így formulázta ő maga
egy Widdinben, 1849. okt. 8-án kelt levéllel,*) melyben
— az aradi gyásznapi legkisebb sejtelve nélkül — *Guyon*
Rikhard kezébe teszi le árván hagyott övéinek jövődjét s
többek közt erősen lelkére köti a branyiszki hősnak: „ne
velje gyermekeimet magyarokká s boldogtalan atyjok tiszta
példája után is töltse el szíveiket azon önzetlen hazaszeret-
ettel, hogy hazájokat imádják és soha és semmi viszontag-
ságok között annak igazságos jövője fölött kétségbe nem esve
egész életükön át legszentebb és legkedvesb kötelességöknek
ismerjék hazájoknak élni s annak jogait, szabadságát, törvé-
nyes függetlenségét s nemzeti életét védeni és javát előmoz-
dítani.“

A mit *Kossuth* *Guyontól* kért és várt, minden betűjé-
ben beváltotta utóbb saját lelke suggestatából *Karády Ignác*.

Köztudomású dolog, hogy a szegény gyermekek, mialatt
világhírű apjuk dicsőszorús homloka fölött künn, bujdosó
édes anyjuk bánatos feje fölött pedig itthon lebegett a halál-
osztó *Damokleskard* — a *Bakony* egyik félrecső zugában,
egy fenkölt lelkű nényök *Marton* *Antónia* oltalma alatt állot-
tak. Onnan hurczolta fogságba az ártatlan teremteseket a

győztes hatalom félig boszu-, félig számításból. S csak isten
a megmondhatója, mi sors vár rájuk és mi lesz velök később,
ha az angol királyné erélyes közbenjárása vissza nem adja
őket időközben egymásra talált szülőiknek.

A kormányzó nővére, örömtelen agg napjainak ez idő-
szerént áldott szívvel osztályosa és gyámola *Turinban* —
Ruttikayné és *Karády* vitte keletre a „fiatal rabokat“ s meg-
érkezésük örömnappal — 1850. június 18-ika — volt *Kiu-
tahiában* a magyar emigráció ideszorult egész kis telepének.

Minden szónál nagyobb dicséret, hogy *Kossuth Lajos*
annyi kiváló erő közül itt is *Karádyt* választja nevelőül. S
hogy hosszú tizenkét év folytában bizalma ez iránt soha egy
pillanatra meg nem rendült.

Nemcsak a messze *Kis-Ázsiában*, a hol közvetlen kö-
zelből ellenőrizhette *Karády* nevelési rendszerét és sikereit.
Londonban s utóbb *Párisban* is nyugodt lélekkel hagyja fiait
ennek keze alatt s politikai akezióból valószínűleg szintén
csak azért zárja ki őt szándékosan, hogy minden erejét és
idejét lángeszű növendékeinek szentelhesse.

Nem bánta meg, hogy így tett. *Kossuth* fiai már *Kiu-
tahiában* nyilvános vizsgálaton adtak számot mindig képessé-
geik s ismereteik felől, s noha a magyar emigráció egy
részének mindennapi kenere volt a kölcsönös torzalkodás,
gyanusítás, marakodás, irigykedés, becsületére válik *Karády-
nak*, hogy eláztatni őt és kiturni méltán irigyelhető bizalmi
állásából soha még csak kísérlet sem történt.

A politikai szerepléshez valami különös hajlandóságot
és kedvet, úgylátszik, *Karády* maga sem mutatott és érzett.
Szabad óráit, még *Párisban* is kizárólag a tudományoknak,
nevezetesen a geológiának áldozta; legszorgalmasabb és leg-
figyelmesebb hallgatója volt itt az európai hírű nagy tudós
Beudant előadásainak s csakhamar ő maga is annyira föl és
kitűnt e téren, hogy a *Szajna* partján vajmi ritka megkülön-
bötetéssel a geológiai és minerológiai társulatok tagjává vá-
lasztatott.

Legfőbb büszkeségét mégis azok a diadalog képezték,
a miket növendékei arattak, a kik innen is, túl is a csator-
nán kivívták az egri nevet s fényes bizonyítványokon felül
minden évben egy-egy első osztályú díjjal vagy éremmel tér-
tek meg a családi tűzhelyhez, a hazafinak minden másnál
szerencsétlenebb, apának ellenben legszerencsésebb magyar
kormányzó egyszerű hajlékába.

Kossuth maga is szűkös körülmények közt élén, nagy
vagyont persze a nevelő úr sem takaríthatott meg fizetéséből.
S mikor 1857. vége felé megvált a *Kossuth*-családtól, mely-
nek jó és balsorsában előbb tán az érdekközösség kapcsán,
utóbb a szeretet és ragaszkodás egész bensőségével osztozott,
anyagi gondok kisebb-nagyobb felhői tömegesen vonultak el
szegényes új otthona fölött, melynek csöndes küszöbét nem
sokat koptatta vendég.

Szívujja is rohamosan nőtt. Fizikai ereje hasonló arány-
ban hanyatlott. S a milliók közt egyedül álló, millióknak
idegen vándornak kórházba kellett menekülnie; ugyanazon
kórházba, a hol hajdanában a „szürke kis tábornok“, *Bem*
apó gyógyíttatta sebeit, a miket a lengyel szabadságharc
emlékei gyanánt hozott magával száműzetésbe.

Karády lassu agóniájának megható részletei felől nem
marad ránk egyetlen betű, ha be nem szól hozzá időnként
egy nemeslelkű honfitársa s meg nem örökíti azokat pár
sorban méltó tárgyúul nemzeti részvétnak és tiszteletnek.

Álljanak itt csonkítatlanul *Rónay Jácint* naplójából e
szép és megindító följegyzések:

London, márcz. 10. 1858.

Ah barátom! Az angol lég mázsányi teherrel nehezedik
keblemre. Itt nem élhetek, mennem kell szelidebb éghajlat
alá; az orvosok hazám földét tanácsolják, de visszatérhetek-e?

*) Lásd: Hazánk. II. köt. 840—42. l.

Sok küzdelem után, folyamodott a követségénél visszatérhetési engedelemért. Hetekig várt, a visszatérés megtagadott, pedig ő csak halni akart a hazába menni!

Az első sikertelen lépés után, szegény apja nehéz szerzeményének legszebb részével Aradról, Bécsbe utazott, hogy fiának a visszatérhetési engedelmet személyesen kieszközölje.

Voltam az udvarnál, voltam mindenütt, frá fiának az öreg, megígérték mindent, s azt mondták, térjek vissza nyugodtan Aradra. Kedves fiam alig várom a pillanatot, hogy apai keblemre szoríthassalak. *)

Beteg barátom szívében a remény újra éledett, készült útra s már a hazába viendő emlékeket is bevásárlá. A válasz Bécsből megérkezett, tagadó volt! Következtek hosszú szenvedések, nehéz napok.

Aztán meg egy fél év múlva:

London, aug. 29. 1858.

Megyek, mondá Karády keserű elszántsággal, megyek Amerikába élni vagy halni! Hazámat nem láthatom, itt az élet teher, itt még a jövőnek reménye is kínos. Éljen bol dogul, Isten velünk!

S elment meghalni a sík tengerre. S hideg tetemei fölé az Óceán végtelen hullámai borultak szemfedőül.

Ime t. olvasóim! A halálban is van hát rangsorozat.

S szomorúbb vége egy hányatott életnek, a minő a Karády volt, csak elvéve akad e siralom völgyében.

Legyen neki könnyű — a tenger!

Sz.-Udvarhely, 1893. márcz. 4.

A szabadságharcz költészetéből.

Sokszor tündöttem e latin közmondáson: „Inter arma silent Musae“; mert, hogy a költészetre nem vonatkozhatik, nem kell Tyrtaiosra hivatkoznom, kinek a lelkében a csatazaj közepette születtek meg magasztos harczi riadói, s megszerezte velök a görög nép diadalát, — elég a mi 48—49-iki szabadságharczunkra tekintenünk, melyben költőink nem némultak el, sőt karddal oldalukon zengték leglelkesebb dalaikat. Petőfi költészete minden időre megörökítette a nagy napok emlékét.

De, hogy nemcsak nagy költőink nem pihentették a lantot, sőt honvédeink is elövtették; s a fegyverek csattogása megszólaltatta a lyrát ott is, hol eddig hallgatott, annak egy érdekes példáját találtam édesanyámnak 1848—49-iki írtaiban.

Garay Antal, jelenleg Pusztá-Apáti-i (Tolnamegyei) tisztartó, Garay Jánosnak, a koszorús költőnek öcsese, Párisban tartózkodott, hol egy magyar lapot is szerkesztett. A hazának hívó szózata azonban őt is hazahozta, beállt honvédnek, s csakhamar tiszt lett. Mielőtt a csatába indult, anyámnak, ki unokatestvére volt s együtt nevelkedtek, a következő emléksorokat adta át bucsúzásul:

„Szentelve a barátság emlékeül K. Terkának!

Szedjél Terkám virágokat
Rózsát, pirost s lilíomot,
Fűzd azokat fürteidbe
A barátság emlékére!

Szedjél virágot, nefelejts-et,
Mely barátodra emlékeztet,
S ha ő a csatában elveszett,
E sor s virág legyen emléked!!

Szegzárd, november 2-án 1848.

Garay Tóni.“

*) Jellemzésül följegyzem, hogy Karádynek apja, a többi közzött így ír: Anyyira kifogytam a költségéből, hogy még egy tajt-pipát sem vihetek ajándéknul Bach urnak. Szegény öreg azt hívé, hogy még mindig a régi magyar világban él, midőn a tajt-pipák nyagban járták.

Szerzője nem veszett el a csatában, épen jött vissza és barátnőjével együtt rendíthetetlen hívei azon kor eseményeinek! És mennyi dal és mennyi vers teremtett honvédeink szívében, kik jegyeseiktől vagy hitveseiktől búcsúztak, mint a táborok- és csatáknak virágai?!

Várkonyi Endre.

Egy magyarországi halász levele emigráns-öcséséhez, a forradalom után.

B. e. néhai emigráns-atyám Veress Sándor, Londonban írt naplójába (közbeszúrva az 1859. ápr. 10-iki napon) a következő levelet másolta le valahonnan, mely nem vonatkozik ugyan semmi különösebb eseményre, de mint az akkori idők, viszonyok és főleg a nép gondolkodásmódja és vágyainak visszatükröztetője, elég érdemes arra, hogy lapunkban, mint forradalom utáni emléket, teljes szövegében közlétegyük.

Nádudvar, 1850. szept. 4-én.

Kedves öcsém!

Vettem leveledet, melyet augusztus hó 15-én hozzám küldtél. Egész város összefutott, hogy micsoda pecsétet levelet kaptam Angliából, mert vót rajta 5 pöcsét. Igen örültünk, hogy megemlékeztél rólunk, mert azt hittük, hogy meghaltál te is a hazáért a sok szegény jó hazafiak között; no de az kiment, hogy nem jöhettél haza.

Mi, Istennek legyen hála — egészségesek vagyunk és neked is hasonlót kívánunk. Hej, bezzeg más világ van azóta itt, mióta te elhagytad az országot; most hallik ám csak búsan a magyar nóta... No de talán majd segítünk a bajon. Szegény Pista öcséd Budánál hagyta a fogát, s bár szegény Zsuzsánnám mindig siratja, de én vígasztalva vagyok, mert ama szabadságért halt meg, melyet Isten és emberi törvények adtak nekünk! Különben mi csak megvónánk. Juli itthon lakik az urával; ő is oda volt, de ő — csak haza került. Sokat tudnék írni neked, de lakat van a számon, mert mit még a nagyapám sem látott, sem nem próbált, azt kell most próbálnom Gondold csak, itt a szabadságon 4 sváb katonát tartok, az Istenét!

No, majd el is szomorodom, pedig az nekem még most sem szokásom. Épen most jöttek haza a strázsálságból, s mondám nekik, hogy levelet kaptam Angliából egy öcsém-től és örömben meg is itatám őket, és az egyiket jól pofon is nyaltam, mert azt mondta, hogy bár csak az egész capitulációját itt nálam tölténé. Reá rivalkodtam, hogy: kössön fel a ki a mondúrt rád adatta, csak eredj a sváb országodba! Pedig képzelheted, hogy milyen vendégek, mikor 8 hónap óta ma — örömben — szóltam hozzájuk először németül; de eddig, ha valamelyik szólt, nem feleltem, ha csak magyarul nem beszélt.

Öcsém, nem tudom én mi lesz a világból, mert nagyon szorítnak, hogy fizessünk. Dehogy fizetek, az Istenét! A szállómet is egyszer kapáltam, hogy ne teremjen többet, mint magunknak kell, s a lovammal etetem meg a búzámat a mi megmaradt, minsem a német vagy polák egye meg! De talán sokat is írok, mert azt mondják, hogy azok a svád vérszopók felbontják a levelet és a ki írta tömlöczözik. Már pedig engemet másképp nem szoktat, ha csak a nyelvemet ki nem húzhatja; most is megmondom én az igazat, csak azt sajnálom, hogy ezek a kutya svábok nem értik, ámbár ezek tudom, hogy ha még háborúra kerülne, egy puska lövést se tenne egy is, és a többi is arra tánczolna, a mit mi dudálánk.

Majd el is felejtem a mit írtál. Én soha sem halottam felőle, de légy bizonyos, a jövő heteken átrándulok az atyafiakhoz és megtudom bizonyosan és megírom akkor. Különböztetve azt javaslom: ha maradhatsz, maradj, mert úgy se lesz öröme a hazajöttödben, mert úgy hiszem mindegy, ha itt vagy a svábok és polákok között, vagy máshol. De minthogy panaszkodol a szemeidről, hát bíz én így beszélgeték Zsuzsámmal, hogy mégis csak jobb lenne, ha haza jönnél, mert még most is csak magánosan van ám a nagy Posta Katicza, s ha nem érted a pingállást, majd megládd a boronálást; fogadom Istenemre, a jövő farságon postamester leszel, mert hej, jól esne Katiczának is, ha volna valakie... No, de te jobban tudod, hogy mit csinálsz.

Ha kiinn maradsz, csak maradj Angliában, mert az becsületes nép lehet és mindenki örült, hogy ott vagy; csak hogy több újságot vártunk volna leveledben — de mondám nékik, majd máskor. Igen örültek papék és Domo-kos komámék is, hogy Angliában vagy, és azt mondák, hogy úgy hiszik — de köztünk maradjon — hogy az angol királyné fiát koronázzák meg rövid időn magyar királynak, mert (hála Istennek) még most sincs királyunk, csak császár. Már kérdeztem ezeket a svábokat, hogy hol koronázták meg a császárjokat, de nem tudánk összejönni. Hej öcsém, ha a királyság elsül, akkor még egyszer jó világ lesz és fogadom, hogy rá is emlékszik minden anglus, hogy: hogy szereti a magyar az ő tulajdon királyát, azaz, hogy ha az is szereti ám a nemzetet. Ha István herezeg, a vót palatinus meg nem szokik, most ő lenne a király és ülne a fényes palotában Budán; most pedig azt mondják, csak úgy bújdokol, mert még az osztrák is megvetette.

No, de már nincs helyem többet írni, stb.

*

A négy évtized előtti rémuralom ama szomorú korszakának fájdalma, néma szenvedése és dacos kedélyvilága nyugszik e paraszti stílusú, sok természetes humorral, jóízűen írt névtelen levél minden során, s mint ilyen érdemli meg a közlés által a feledéstől való megóvást.

Veress Endre.

Rafi bácsi.

— Emlékezés Andrassy Pál Rafaelre. —

(Arczképpel.)

Krisztus után 1849-et írtak. A mezőségen egymásután gyűltek fel a békés udvarházak. Estéknént egyik falúból a másikba jelezte a pirosló ég, melyik birtokos házat perzselt fel a felbőszített föld népe. A mezőségi birtokosság egyrésze Marosvásárhelyre menekült s legféltettebb vagyonát az ottani Szent-Ferencz-rendi zárda vendégszerető falai közt rejtette el,

hol a köztiszteletben álló gvardián *Andrassy P. Rafael* szíves vendégszeretettel fogadta azt, ki „szerte nézett s nem lelél honját a hazában!... És jött a Gedeon serge, a székelly tábor szét robbant Marosvásárhely alatt, s a büszke győztes sereg beköté lovait a templomba, halálra keresvén a Szent-Ferencz-rendiek gvardiánját.

Hanem Rafi bácsi elmenekült Csikba, s csak akkor került vissza, mikor Bem apó felszabadította a Székelyföldet. Mint tábori lelkész ment el a magyar sereggel és lelkesítette a csatába indulókat, s a vallás isteni orvosságát csepegtette az alkotmány védelméért kapott sebekre.

Aztán eljött az idő, hogy megint üldözött lett hazájában a magyar. Török János tanár és többen naponta bejártak a marosvásárhelyi Szent-Ferencz-rendi zárdába. Egy mondva-csinált összeesküvést teremtettek. *Török János, Horváth Károly, Gálfi Mihály* 1854. tavaszán Vásárhelyt az akasztófára és 'száz' meg száz jóhazafi, kiket megkímélt a

csatateri halál, börtönbe került. Miként hagyhatták volna ki a bűnlajstromból a szent életű Rafi bácsit, kinek legfőbb bűne az volt, hogy lángolt a hazájáért. Vasba verve vitték Szebenbe, hol 78-an voltak fogva, többek között Kolozsvárról Minorich Tompa, Topler Simon s az ítélet kimondásakor egyedül Rafi bácsit ítélték bitófára. Ez ítéletet aztán kegyelem útján 15 évi fogságra változtatták át. De hát „új nap fény le reánk, annyi veszélyek után“, mint mondja a költő.

Rafi bácsi a fogságból 1857-ben kiszabadulván, Mócsra helyezték el, s attól fogva a mezőségi közbirtokosság társadalmi életének ő volt a lelke. Kortársa volt Pater Vitusnak, kit egy ízben meglátogatott Túron s nagy meglepetésére azt látja felírva az ajtófélszemöldökére:

„Ha jötök, lesztek; ha hoztok, esztek!“

Pater Rafi azonnal megjegyezte, hogy az nem jól van oda írva. Mért nincs jól, kérdé a túri barát? Nincs jól. Ird úgy: ha

jötök, leszünk; ha hoztok, eszünk; mert tán te is akarsz tán enni belőle? Pater Vitus aztán kiigazította a felíratot.

Mikor elfogták 1852-ben, az akkori jó szokás szerint emberül megvasalták, de a kísérő csendőr, ki olasz fiú volt, a mint kiértek a városból, levette a vasat kezéről. Így mentek az nap Segesvárig, hol megszálltak éjszakára. Ott egy ismeretlen ember szegődött hozzájuk, a ki folytonosan szidta a német kormányt és a fenálló rendszert, nyilván azon célzattal, hogy nyilatkozatra bírja a szerencsétlen foglyokat. Az olasz csendőr megsugta Rafi bácsinak, hogy ne álljon szóba vele, mit meg is tett. Hanem azután mire Szeben közelébe értek, újra felrakta kezeire a rozsdás karpereczeket, s így vitték be Szebenbe — mint ő mondta — nagyon is más gondolatokkal, mint mikor Bem tábornok győztes hadseregével nem is olyan rég oda bevonult.

A vizsgálati fogság alatt, mely reá nézve 2 év és 3 hónapig tartott, fogolytársaival falkopogtatás által egész beszélgetési rendszert tanultak be. Így adta neki tudtára, szomszédja *Topler Simon*, midőn megmérgezte magát börtönében,

hogy: Rafi barátom, én megyek... Másnap azután csakugyan eltemették.

Szebenből Gyula-Fehérvárra szállították mint elítéltet, hol ismét 8 hónapig szenvedett, naponta látva börtönéből a tért, hol egykor mint fiatal klerikus járkálgatva annyit tervezett jövőjéről. Innen szállították el Josefstadtbba, hol négy év múlva 1851-ben ő felsége kegyelme visszaadta neki szabadságát s a haza édes levegőjét.

Rafi bácsi utolsó évében Kolozsvárra kívánczozott, hol sok ismerőse volt. Szomorkodva beszélte el nekem, mennyi jó embere elment előtte a temetőbe, Ková ő is nemsokára minden bizonnyal követni fogja őket. Természetesen nem hagytam helyben. sőt midőn ezelőtt néhány héttel arra léptem be második emeleten levő czellájába, hogy egész szerény úriasszony üli körül karosszékét, kérdezve tőle: mit szeretne enni, küldjenek befőttest? — Siettem megjegyezni, hogy így már könnyű betegeskedni, mire azonnal egy jó adoma elmondásával felelt. Mikor rá akartam venni, hogy adja át arczképét lapunk számára, azt felelte: van elég nagy hazafi, adjuk ki azokét, mert ő csak egy szegény barát. De *Kuszhó* István nem hagyott békét, sürgetett, s én újra csak kértem arczképét a „Történelmi Lapok” számára. Nagy nehezen megígérte, de megjegyezte, hogy az nem fénykép, hanem „rémkép,” mert a fotografus rosszul cselekedte meg! Igérte, hogy majd elérkeresi... Most aztán a jelenlegi derék zárdafőnök *Imre Márk* volt szíves átadni, ki rövid csendes elmúlásáig szeretettel ápolta a jó Rafi-bácsit. Mint múlt számunkban már megírtuk, sírja ott van a Pater Vitus és volt fogolytársa Pater Hock Salamon sírjai között. Most közölt arczképét és szerény visszaemlékezésünket pedig talán szívesen fogadják olvasóink.

Kolozsvár, 1893. febr. 28. K. Weress Sándor

Irodalom.

Egy honvéd albuma.

„Egy honvéd albuma” czimen, Kárpáti Nagy Benő a Bocskai honvéd-zászlóalj 2. századának parancsnoka, 1887-ben egy 127 nagy nyolczadrét oldalra terjedő visszaemlékezést, verset adott ki a szabadságharczról. A könyv ezeket tartalmazza: A honvéd (költemény). Hogy lettem én honvéddé Nagy Sándor emlékenél (költemény). Moórnál. A zászlótartó (költemény). A vérkereszttség. Mészáros Pál (költemény). A vágvidéki hadjárat. Az enyedi nő (költemény). Egy névtelen hős. Márczius tizenötödike (költemény). Hogy tisztelgett a magyar honvéd. Rulikovszky Kázmér sírjánál (költemény.) Komáromban. Zádor Ilonka (költemény.) A Noszlopy-féle pucscs. A pusztá királya (költemény). A német-magyar és magyar-német.

A márczius 15-ről szóló költeményének két utolsó strófájában ezeket mondja:

A Márczius tizenötödike
Ujjá születésed napja, magyar!
Hazád bibliai története. —
Oly szent legyen e nap, mint imadal
Oly szent legyen, miként kebled hite:
A Márczius tizenötödike.

S a hányszor e napot ünnepeled:
— Áldjon vagy vejen a sorsnak keze —
Kossuth Lajos nevét el ne feledd,
Imádba szöve legyen nagy neve
Legyen a magyar örök ünnepe:
A Márczius tizenötödike.

Az „Egy honvéd albuma” szerzője elhunyt. A kötet 30 krért Kolozsvárt Nagy-utca 43. sz. a. Barkó Ferencz,

11. zászlóaljbeli őrmester, Károlina orsz. kórházi ellenőrtől szerezhető meg. S a befolyó jövedelem az elhunyt szerző leánya anyagi támogatására fordíttatik; a munkát mely úgy is mint történelmi adatokat tartalmazó mű, úgy is mint olvasmány figyelmet érdemel, ajánljuk olvasóink figyelmébe. Szerző ezt a könyvét Klapka György. honvéd tábornoknak ajánlotta.

A magyar emigránsok Törökországban 1845—1861. Pap János emigráns, m. k. kuriai ny. iroda-igazgató följegyzései nyomán kidolgozta: *Szalczzer Sándor*. A fentebbi czim alatt *Baar* helységről, nagy gondnal és figyelemmel összeállított, 462 nagy negyedréttel lapra nyomtatott munkát kaptunk szerzőtől, lapunk zártakor. A vaskos kötet ára 4 frt s megrendelhető a szerző Szalczzer Sándornál, Baar Via Mohács Tartalmának ismertetésére még vissza fogunk térni.

A „Petőfi-múzeum,” melyet dr. Csernátoni Gyula közreműködésével dr. Ferenczi Zoltán kiváló gondnal szerkeszt, jan. havi (I.) füzete a következő érdekes tartalommal jelent meg: Ferenczi Zoltán. Évfordulója. — Endrődi Sándor. Petőfi születésének 70-ik évfordulója alkalmából I—II. — Csernátoni Gyula. Petőfi és az 50-es évek költői. I. — Vajda J. Költemény Petőfihez. XXIV. — Ferenczi Zoltán. Verseik I 1844. — F. Z. Újabb cikkek Petőfiről. I. — F. Z. Repertorium a Petőfi literatúrához 1892-ben. XI. — F. Z. Vonatkozások Petőfire. A Petőfire vonatkozó adatokat tudományosan tárgyaló folyóirat Horatsik János kiadásában Kolozsvárt jelenik meg s előfizetési ára egész évre 2 frt 50 kr. Egy füzet ára 50 kr.

Halálozások.

Honvéd-egyleteket, munkatársainkat s lapunk barátait kérjük: a halálozásokról szíveskedjenek egy-egy rövid tudósítást írni s a gyászjelentést az ereklye-múzeum számára esetről esetre beküldeni.

Beretóds Farkas haláláról ad hírt Kovács Lajos ref. lelkész, Nagy-Körösről a következő szomorú jelentéssel: Egygyel ismét kevesebben vagyunk! Február 13-án halt meg ugyanis Nagy-Körösön *Beretóds Farkas* 1848—49-iki Károlyi-huszár honvéd főhadnagy, s 16-án általános részvét mellett temettetett el. Halálát özvegye s 10 gyermeke siratja.

KÜLÖNFÉLÉK

Hogy szökött meg néhány honvéd Olaszországból? Néhai Ács Ferencz arczképét küldötte be az ereklye-múzeumnak szentkatolnai Bakk Endre plébános, a múzeum lelkes vidéki tagja. Ez a férfiú szolgált a 11 zászlóaljnál, később Bem altábornagy testőrségénél, s mint ilyen 1849. február havában Szászsebesen fogságba került és Olaszhonba szállíttatott, honnan több társával megszökött. Ezt a szökést így beszéli el *Dézsy Boldizsár* honvéd tüzér hadnagy:

„Tizenketten összebeszéltek, hogy szöknék. Hatot magok közül, mint foglyot, kíséret alá vettek, hat pedig volt a fegyveres kíséret. A midőn egyik rész megúnta a vasban lételt, felcserélték a szerepet. Így jöttek át Horvátország felé a magyar földre, a hol elszéledtek.”

Ács Ferenczet menekülése után beosztották a Würtemberg-huszár ezredbe, hol mint hadnagy szolgált. A

szabadságharcz után Vajasdi Ferencz álnéven magánszolgálatban volt, majd a Bethlen főtanodának lett erdésze. később pedig Alsó-Fehérmegyei árvaszéki bíró. Meghalt 1880. nov. 11-én Nagy-Enyeden. A arcképe az ereklye-muzeumban 162. folyó sz. alatt van kiállítva.

Tanulók, mint a honvédek visszaemlékezésének följegyzői. Egy hazai nagyobb város mintaszerűen vezetett középiskolájának egyik legkitünőbb tanára 1848—49-beli honvédtiszt. A tanárt tiszteletre méltó egyéniségeért és különösen azért a szerencsés előadási modorért s azért a lelkesedésért, a melylyel a tanítványok emlékezetébe könnyűszerrel bevési a tantárgyakat s a melylyel lelkükben a hazaszeretet érzéseit fejlesztí, a tanítványok nemcsak kiválóan tisztelik, hanem úgy szeretik, mint édes atyjukat. Ez a tanár nemrégiben indítványozta a nagyobb növendékeknek, hogy mindenik kérje fel, 48—49-es honvéd ismerősét, szabadságharczbeli élményei elbeszélésére és ezeket az adatokat jegyezze le, dolgozza ki és megtekintésül a tanárnak adja át, ki azt, ha a történelemre figyelmet keltő adatokat tartalmaz, a kolozsvári orsz. ereklye-múzeum kézírattárában való megőrzés végett a múzeum igazgatóságának átadja. A tanítványok most nagy buzgalommal jegyzik és dolgozzák az öreg honvédek visszaemlékezéseit. Ezt a szép példát, jó volna, ha követnék a többi középiskolákban is, mert az két szempontból igen becses. Ez adatok feljegyzésével sok oly esemény íródik le, a mi még feljegyezve nincs és a mi esetleg örökre elveszne. Másrészt az a határozott előnye is van, hogy ez adatok összegyűjtésével a tanulók a szabadságharczi események behatóbb tanulmányozására kedvet kapnak.

Egy adoma Jellasich bevonulása idejéből. Minthogy a történelem az élet tanára, jövőre lehető tanulmányul egy adomát mondunk el. — 1848. szeptember elején, midőn Jellasich Somogyon keresztül, Budapestre betörni készült, Somssich Pál felszólítá sárdi volt jobbágyait: „atyafiak a horvátok mint ellenség hozzánk betörnek, jószágainkat elpusztítják; én lábas jószágaimat az ellenség elől Balatonon túli birtokomba hajtatom, ha akarjátok,

a ti marháitokat is odahajtatom.“ A nép így válaszolt: „dejszen, tudjuk mi, hogy Jellasich a nép barátja, megígérte nekünk hirdetményében, hogy javunkra jön, mi az uraknak nem hiszünk; mi maradunk, marháink is hon maradnak.“ Mikor aztán a horvát had, mint pusztító jégeső keresztül vonult a határon, alig egy-két marha és sertés maradt a faluban. A jámborok akkor bámúltak fel: no most látjuk, hogy az urak javunkat akarják, vezessenek benünket az ellenségre.“

A szabadságharcz befolyása a magyar zszurnalisztika fejlődésére. A szabadságharcz folyama alatt a születő, terjedő és forrongó eszmék és események az újságok keletkezésére és az újságot olvasási kedvre óriási befolyást gyakoroltak. Érdekesen beszélnek erről a hírlapok statistikájáról kiadott *id. Szinnyei* József munkatársunk számai. 1830-ban volt 10 magyar hírlap. 1840 elején

volt 26 magyar hírlap. 1847-ben 33. Erről a számról 1848—49-ben egyszerre **86-ra** ugrott a magyar hírlapok száma. A szabadságharcz, a szabadsajtó egy századdal vitte elő mondhatni: egy év alatt a hírlapolvasási kedvet s a hírlapok elterjedését. Annál nagyobb visszaesést látunk a szabadságharcz után megcenzurázott években. Ugyanis 1850-ben már csak 9 lap van. 1854-ben 20 lap, 1861-ben 52 lap, 1862-ben 65 lap, 1863-ban 80 lap, 1864-ben 70 lap, 1865-ben 75 lap, 1866-ban 81 lap, 1867-ban 80 lap, 1868-ban **140** lap. Tehát tíz év kellett, hogy a cenzura nyüge alatt a hírlapok száma ismét elérje azt a tételt, a melyet a szabadságharcz fejlesztő és érlelő hatása alatt rohamosan elért. A magyar hírlapok és folyóiratok száma ma azonban már **699**.

Kérdések és feleletek.

10. Dekker Sándor törökbecsei kereskedő kérdést intézett lapunk olvasóihoz, 1849-ben hős halált szenvedett két testvére *Dekker Nándor* és *János* felől.

Lapunk kiváló munkatársa szentkatolnai *Bakk Endre* plebánosnak az a véleménye, hogy *Nándor* az 1849-ki június 16-án vívott Búcsum alatti ütközetben esett el, *János* pedig hasonlóan ezen a vidéken a havasi ütközetekben lett áldozata az oláhokkal vívott harcok egyikének. Dekker Nándor a 72-ik honvéd-zaszlóalj

5-ik százada főhadnagya volt, s levelei, melyeket édesanyjához címzett, az ereklye-múzeumban megtekinthetők s kelteztve vannak: márczius 7-ről *Aradról*, ápril 2-ik és 11-ről *Körösbányáról*, június 14-ről *Maros-Illyéről*.

Dekker János 1849. ápril 23-ról édesanyjához intézett levele szerint káplár volt a bécsi legionál, s márczius 24-én *Bánffi-Hunyadról*, április 23-án *Gyaluból* és jul. 3-ról a *Bánffi-Hunyad* melletti *Baltsogról* ad

értesítést magáról. Kérjük lapunk tisztelt olvasóit, ha van tudomásuk a derék két honvéd halála körülményeiről, szíveskedjenek lapunkat értesíteni. A levelek tartalmát lapunk szerkesztő bizottsági tagja Szabó Samu tanár, volt tüzér főhadnagy mai számunkban ismerteti.

Szerk. üzenetek.

Br. a. Budapest. Kiszorúlt. Jövő számba be vesszük. *Fornet Kornél* Vác. Szép czikke lapzártá után érkezett. Terjedelme miatt már nem szoríthattuk be, közelebből azonban sorra vesszük.

Páwlowszky Bódog Vidor volt lengyel legionárius. Örvendünk, hogy Nagy-Károly is ünnepel márcz. 15-én, mert szegyeztük volna, ha Szatmármegyének még főhelye sem cselekedné ezt meg. A többi magyar városai a megyének úgy is hallgatnak, mint ha az életüket féltének a természetet megújító márcz. szellőtől.

blyezve Bukarestben fel is kérték annak idején Koos lerenczet, hogy e csontok ügyében beszéljen néhai Tekli Domokos gróffal. A gróf Koos útján felvilágosította a bukarestieket, hogy oda annak az embernek a csontjait, a ki teljesen ki akarta irtani a magyar nemességet, nem tennék.

Felkérés. „A Nagy-Szebenbe fogságra hurcoltak 1848. okt. 17-től 1849. márcz. 11-ig“ — és „Az 1848—49-iki szabadságharcz után Nagy-Szebenbe vitt magyar foglyok“ — összeírására Szentkatolnai Bakk Endre plébános, a F. J. r. levágja, munkatársunk vállalkozván, tisztelettel felkérletnek lapunk nagyérdemű olvasói s minden érdekeltek, hogy a kiknek e két külön érdekes összeírásra vonatkozó adatai, jegyzetei volnának, a kik a jelzett foglyok közül valakinek nevét tudnák, szíveskedjenek azt említett munkatársunkkal közölni; hogy így örökítesse meg a házáért ezen szenvedettek nevei is. Lakhely: Vizakna, postaállomással bíró hely. — Munkatársunk minden hozzá küldött jegyzetnek használat utáni azonnali visszaküldésére nyilván kötelezi magát, abban az esetben, ha ezek a jegyzetek a múzeum levéltárában való őrizetre fel nem ajánlhatók.

Hírlap könyvtárunk gazdagítására, egyes és csoportos 48-as hírlapok kiegészítésére kéretnek lapunk t. olvasói.

Szabadság című, Krizbai szerkesztésében Kolozsvárt 1849. aug. 1-től a muszkák beérkezéseig megjelent politikai napilag meglevő számainak adományozását kéri az ereklye múzeum.

Kiadóhivatali üzenetek.

Sz. G. Sz. Udvarhely, A. T. L. f. évben megjelent számaint elküldjük. További számokat megjelenésekor küldjük.

F. A. Alsó-Csernáton Intézkedünk, hogy a lap b. czimére járjon jövőre. Közleményét áttettük Szabó Samu szerk. bizottsági taghoz.

L. J. Budapest Örvendünk, hogy a bekötési tábla önnök is megnyerte a tetszését. — Táblák még mindig kaphatók s 85 kr. beküldése ellenében bérmentve megküldi a kiadóhivatal. A m. é. bekötési tábla, mint említettük volt, vörös angol vászon. A jövő évi fehér, a következő pedig zöld lesz.

Az 1848—49. Tört. Lapokra előfizettek egész évre:

(Folytatás.)

1892-re.

Csetényi Emil könyvkereskedő, Dicső-szentmártoni ipartestület, Förder Sándor, Gödri Sándor kir. törvészéki bíró, Iparos olvasó kör Uj-Kécske, Klobusiczky Árpád, Módy Elek, Nedoroszték János, Rác Ferencz, Sándor Kálmán kir. törvészéki bíró, Sigmond Ákos, Székely József főlevéltárnok, B. Tóth Gábor, Veres Lajos jegyző.

1893-ra.

Benigni Sámuel, Babics József, gróf Bethlen Ödön, Bittera Béla, Báthory Sándor, ifj. Berger Sámuel, Demjén Ágoston, Eperjesi honvéd-egylet, Ernusz Kelemen, Fejérváry Imre, Györfi Pető, Gál József, Gaal Elek, Hagedüs Sándor,

Hellebranth Pál, Hajnik Lajos, Iparos olvasó-egylet Gyula-Fehérvár, Keczei Sándor, Kovács Lajos, Eperjesi társadalmi egylet, Köblös Lajos, Kenyeres Pál, Kelemen Lajos, gróf Kuun Géza, Keresztes Miklós, Kralik Béla, Kereskedelmi ifj. egylet Eperjesen, Kiss Ferencz, Kaszinó Torda, Lehner Sándor, Lönhart Ferencz, M. kir. áll. tanítóképezde Losoncz, Mara Samu, özv. Mohai Károlyné, Magyaróvári r. k. gymnasium, Markovics Lázár, Módy Elek, Mózsza Attila, Orbán Károly, Orbay Antal orvostudor, Pávay József v. pénztárnok, Pongrácz Kornél földbirtokos, Puniy Andor, br. Rauber László, Riglár Sándor, Szántó Albert, Szacsavay Gyula ügyvéd, Szabó János ezredes, Székely György v. főjegyző, id. Sidó Károly, Székely József mérnök, Szigethy Károly földbirtokos; dr. Stegmüller Károly kanonok, Sigmond Ákos, Szemerjai Károly tanító, Tóth Kálmán földbirtokos, Tantesület Franczfelden. Polgári Társalgó Tordán, Tolnamegyei honvéd-egylet: Szegszárd, Tóth Károly mérnök, Thuróczy Sándor állatorvos, Tomanóczy Emil, Vinkler József cz. püspök és kanonok, ifj. Váradi Lajos gyógyszerész, dr. Vecmes Lajos, Vadadi Gergely, Váradi József, Vajasi Lajos, Weisbecker Ede, Zongor László körjegyző. — Folytatjuk.

Adományok a kolozsv. orsz. tört. ereklye-múz.-nak.

(Folytatás.)

Dr. Vajda Emil Sz.-Udvarhelyről: „Kossuth Lajos fia nevelőjök társaságában“ levő kép eredetijét a következő sorok kíséretében küldte be:

„Van szerencsém egyuttal értesíteni, hogy e sorokkal egyidejűleg postára tettem „Kossuth fia nevelőjök társaságában“ a kép eredetijét s kérem szíveskedjék ezt az Ereklye-Múzeum javára ajándékol elfogadni.

A képet, mely a maga nemében unicum s a vízfestékek használatát tekintve, kivitele művészi kezekre vall, Áldor collegántól kaptam emlékül s én méltóbb s biztosabb helyet nem kereshettem annak elhelyezésére, mint az Ereklye-Múzeumot, melyet csekély erőmhöz képest mindenkor pártolni erkölcsi kötelességemnek tartottam, eddig is s a jövőben is!”

Sz.-Udvarhely, 1893. márczius 3.

Maradok kiváló tisztelettel

Dr. Vajda Emil.

Özv. Sipos Samuné, Kolozsvárt, 2 régi rézpénzt.

Hegyesi Márton, Nagy-Váradon: Proklamáció, kiadva 3 nyelven (171. sz.) Urbán Károly által, 1849. szept. 23. ról. — Vasvári Pál a Zrínyi csapat parancsnokának hősi halála írta Göjdich Iván, Buzgó László hadsegéde (172. sz.)

Cser József, Veszprémből, ritka és nagybecsű lappeldányokkal gazdagította múzeumunkat. A „Komáromi Ertesítő“ 1849. évfolyamának 1. 2. 3. és 40-ik számait. A „Komáromi Lapok“ 1849-ik évfolyamának 4. 12. 14. 17. és 18. számait.

Szalczser Sándor, Baar, Páp János emigráns olasz legionárius kapitány és hadbíró korából, csinos kis oral rámban.

Az emigránsok által alakított konstantinápolyi magyar egylet eredeti pecsétnyomója „A konstantinápolyi magyar egylet pecsétje“ körirattal 1850. évszámmal. Rendkívül becses ereklyetárgy. Hasonlóképen az olaszországi magyar segély-sereg pecsétnyomója „Magyar segély-sereg hadbírosága“ körirattal.

Ugyancsak Szalczser urtól: „A magyar emigránsok Törökországban 1849.—1861. u. most megjelent becses műve, melyről lapunk *Irodalom* rovatában bővebben megemlékezünk.

(Folytatjuk.)

Rajz tanítás. Lapunk jeles rajzolója, Nagy Gyula tanár iskolát nyitott tehetségesebb növendékek kiképzésére a rajzolásban és festészetben. (Hid-utca, Régeniház.) Beiratkozni lehet márcz. 15-től a kolozsvári unit. főiskolában.

Az 1848-49-iki hírlapok.

(Hiányzó és felesleges példányok hirdetése.)

A kolozsvári orsz. ereklye-muzeumban a szabadságharczi időben megjelent hírlapok rendezés alá vétettek. Az egyes lapok hiányzó számainak kiegészítésére fölkérjük az érdeklődő közönséget, hogy ez által muzeumunk teljes évfolyamok birtokába juthasson s a nagy napok emlékeit ez utón is megőrizhesse az utókör számára. Muzeumunk, a kiegészítést, mint adományt hálával fogadja, és esetleg az egyes beküldött számokért készségesen megküldi a duplumok bármelyik számát, avagy kívánatra kabinet nagyságú vagy ennél nagyobb történelmi képeket.

„Kossuth hírlapja“ 1848-ik évfolyamából hiányzik: a 9. 10. 11. 15. 16. 17. 21. 22. 23. 25. 26. 27. 28. 30. 31. 32. 34-tól a 79-ig, 81. 82. 86-tól 120-ig, 122. 124. 125. 128. 129. 131. 133. 135. 137. 140. 141. Duplum: 120. 127. 132. 142. 147.

„Respublica“ 1849. évf. hiányzik 2. 3. 9. 10. 11. 12. 14. 15. 16. 17-től a lap megszűntéig.

„Népbarátja“ 1848. évf. egészen hiányzik. — 1849. évf. 1. 7. 11. 12. 13. 15-től végig hiányzik.

„Közlöny“ 1848. évfolyamából hiányzik: a 176. 177. 179.

Duplum: 16. 17. 18. 24. 26-től 90-ig, 91. 93. 95-től 109-ig, 110-től 115-ig, 116. 117. 119. 143. 144. 159. 160. 163. 167. 170. 171. 178. 180. 182. 185. 190-től 192-ig, 194-től 202-ig.

„Közlöny“ 1849. évfolyamából hiányzik: a 146. 147. 149. 151. 153. 156. 159. 161-től a lap megszűntéig.

Duplum: 11. 15. 41-től — 63-ig, 65. 66. 68-tól 77-ig, 80. 81. 83. 84. 87-től 90-ig, 94-től 96-ig. 98-tól 100-ig, 102 — 146-ig.

„Alföldi Hírlap“ 1849. évfolyamából hiányzik: 1-től — 9-ig, 11-től 20-ig, 21. 22. 25. 26. 29. 30. 31. 32-től 36-ig, 37-től — 41-ig, 42. 47-től — 50-ig, 51-től 54-ig, 65. 66. a lap megszűntéig. Duplum: 59. 63. 62. 60. 44. 64.

„Ellenőr“ 1848. évfolyamából: 5 33-tól 44-ig, 45-től 52-ig, 54-től 59-ig, 61. 63-tól a lap megszűnt.

Duplum: 2. 32. 33. 45.

„Nemzeti“ (politikai hírlap) 1848. évfolyamából hiányzik: 1-től — 48-ig 57. 58. 62. 79. 80. 81. 83. 85. 87. 88. 90. 92. 119. 120. 130. 132-től a lap megszűntéig.

„Márctius tizenötödike“ 1848. évfolyamból hiányzik: 1 — 40-ig, 41. 89. 93 — 196-ig, 198. 200. 201. 203. 206. 207. 209. 210. 215. 218. 219. 221. 226. 231. 236. 237. 240. 244. 246.

Duplum: 58. 63. 72. 81. 225. 233.

„Márctius tizenötödike“ 1849. évfolyamból: 1 — 40-ig, 46 — 58-ig, 60 — 67-ig, 68 — 81-ig, 82. 83. 86-tól végig.

„Nép Elem“ 1848. évfolyamából: 2-től végig hiányzik.

„Pesti Hírlap“ 1848. évfolyamából: 1 — 21-ig, 23 — 33-ig; 36. 47 — 53-ig, 54 — 66 67-től 95-ig 96-171-ig, 177. 181. 190 — 194-ig, 196. 197. 198. 200-

túl 208-ig, 210. 211-től 217-ig 218-tól, 228-ig, 229-től 248-ig, 249. 251 — 272-ig, 274-től 1849. év 329-ig, 331. 333-tól végig hiányzik. Duplum: 184.

„Pesti Hírlap“ 1849. évfolyama 95. 273 számon kívül mind hiányzik.

„Erdélyi Híradó“ 1848. évfolyamából: 1 — 337-ig, 338-tól 345-ig, 347-től végig hiányzik.

„Társalkodó“ 1848. évfolyamból: 1. szám 3-tól — 15-ig, 17 — 23-ig, 27-től a lap megszűntéig.

„Kolozsvári Híradó“ 1848. évfolyamából: 1. 2. 3. 7. 11. 12. 18. 21. 28. 30. 31 — 35-ig, 36 — 54-ig, 56 — 77-ig, 79-től végig hiányzik.

Duplum: 17, 22, 23, 29,

„Köztársasági Lapok“ 1848 évf.: 3-tól végig.

„Esti Lapok“ 1849. évfolyamából: 4. 6. 10. 32. 41. 67. 72. 74. sz. kívül mind.

„Jelenkor“ 1848. évfolyamából hiányzik: 4 — 46-ig, 50 — 71-ig, 75-től végig hiányzik.

„Honvéd“ 1849. évfolyamából hiányzik: 1. 13. 150. 162. 180. 183. 197. 198. 199-től végig.

Duplum: 7. 8. 9. 17. 18. 21. 23-tól 30-ig, 33-tól 70-ig, 72-től 80-ig, 83. 87. 92-től 96-ig, 100-tól 103-ig, 106-tól 109-ig, 112. 118. 121. 124. 128. 132. 134. 138. 139. 145-től 149-ig, 153. 154. 157. 158. 160, 165. 167-től 177-ig, 179. 182. 185,

„Komáromi Értesítő“ 1849. év folyamától hiányzik 2-től 40-ig, 40-től végig.

„Komáromi Lapok“ 1849. évf. 1. 2. 3. 4-től 12-ig, 13. 14. 15. 16. 18-tól végig hiányzik.

„Hadi Lapok“ (megjelenve Csik-Szeredában) 7. számon kívül a többiek hiányoznak.

„Der Siebenbürger Bote“ 1848. évfolyamából: 1 — 3-ig, 5 — 13-ig, 18 — 82-ig, 83. 84. 85. 86. 88. 89. 132. 133. 138-tól végig. Duplum: 135.

„Der Siebenbürger Bote“ 1849. évfolyamból: 2 — 6-ig, 7 — 15-ig, 16. 17. 20. 21. 28. 29. 32 — 38-ig, 40. 41. 44. 46. 47. 50 — 55-ig, 58 — 61-ig, 63. 67 — 87-ig, 88 — 95-ig, 100. 111. 117. 130. 137 — 139-ig, 141 — 153-ig, 161. 165 — 167-ig, 175 — 180-ig, 181-től végig hiányzik. Duplum: 22. 28. 31. 108. 116. 118. 125. 134. 162.

„Transilvania“ 1848. évfolyamából: 1 — 70-ig, 73. 82. 83. 84. 85. 92. 93. 95. 97. 98, 99. 101-től végig hiányzik.

„Kronstädter Zeitung“ 1849. évfolyamából hiányzik: 1 — 5-ig; 19. 26. 29. 30. 31 — 40-ig, 45. 46. 49 — 66-ig, 68-tól a lap megszűntéig.

„Gemeinnützige Blätter“ 1848. évfolyam 27-ik számon kívül mind hiányzik.

„Jövő“ 1848-ik évfolyamból: 1. 5 — 11-ig, 13 — 19-ig, 21 — 25-ig, 26-től végig.

„Szabadság“ 1849. évfolyam 9. 10. számon kívül mind hiányzik.

„Élethépek“ 1848. évfolyam 21. 22. számon kívül mind hiányzik.

„Siebenbürger Wochenblatt“ 1849. évfolyam a 22. számon kívül mind hiányzik.

1848-49. Történelmi Lapok.

Kolozsvár, 189

Mélyen Tisztelt Munkatárs!

Szelkesedést, kitartást és munkakedvet nyerve abból a meleg, rokonszeves partfogásból, melylyel hazánk olvasóközönsége - annak kicsinyje, nagyja - lapunk március 15-iki, de kivált Fossuth úrnapi díszszámát támogatta, a nagy napok ideje közelgő évfordulójára is egy hasonló ünnepi számot öhajtlunk adni, mely tartalom és kiállítás tekintetében az említettek is felülmúlja.

Nem kímélve fáradságot és áldozatot, e számot legalább is 5000 példányban készítettük, hogy eljusson a legszegényebb honvédek és a legutolsó tanulóhoz is. Tartalmáról illetőleg azt az eszmés öhajtlunk megvalósítani, hogy ez ünnepi számot, tisztán csak eddigi munkatársainkkal irassuk meg, szerkesztés, karafini tisztelettel kérjük: kegyeskedjék ez ünnepi szám tartalmához becses dolgozataival hozzájárulni és így annak értékét nagybecsű közleményével emelni.

Szerkesztőségünk szívesen fogad bármily rövid dolgozatot, közleményt, apró hírt, emlékmondást, a márciusi napok és azoknak nagyvessű szereplőire vonatkozó visszaemlékezéseket, stb. Ha pedig b. gyűjteményében netalán a márciusi napokra vonatkozó valami kiadatlannal képe vagy rajza lenne, szíveskedjék szintén beküldeni, hogy kiadhatassék az ünnepi számunkban. - De kérjük b. közleményét elő március 5-ig az „1848-49. Történelmi Lapok Kolozsvár,“ címmel hozzáunk minthatalatlanul beküldeni, mert a lapot 15-évet korábban öhajtlunk szétküldeni.

Nagybecsű szíves támogatását előre is köszönve, vagyunk
Kolozsvár, 1849 febr. 25-én

karafias üdvözléssel

a „Történelmi Lapok“ szerkesztőbizottságanevében

Kusztó István

Erőssy Samu

szerkesztő az Ereklje Museum
őre

Verecs Endre.